

Zorunlu göçün yol açtığı refah kaybının incelenmesi: Yaşam memnuniyeti yaklaşımı

Ali Berker

*Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE), Yücetepe, Ankara
e-posta: berker@gmail.com*

Özet

Bu çalışma, kişilerin zorunlu göçmen konumu ile refahları arasındaki ilişkiyi araştırdı. İlgili literatürdeki çalışmalardan farklı olarak, kişilerin refah ölçütü olarak beyan ettikleri yaşam memnuniyeti ele alındı. 2013 yılında gerçekleştirilen Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın verisi kullanılarak, zorunlu göçmen olmanın yaşam memnuniyetine etkisi tahmin edildi. Tahmin sonuçları, kişilerin zorunlu göçmen konumu ile yaşam memnuniyeti düzeyleri arasında negatif bir bağ olduğunu işaret etmektedir. Bu negatif bağının kişilerin cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi gibi özelliklerine göre ne ölçüde değiştiği incelendi. Üniversite mezunları dışındaki tüm alt gruplarda zorunlu göçmenliğin negatif etkisi olduğu saptandı. Ayrıca bu negatif etkinin, erkekler, 55 ve üstü yaş grubundakiler ve lise veya lise altı eğitim düzeyine sahip olanlar arasında daha şiddetli olduğunu işaret eden bulgulara ulaşıldı. Son olarak, zorunlu göçmenlerin sağlık durumlarından, hanehalkı gelirlerinden ve çalıştıkları işlerden daha düşük düzeyde memnun oldukları bulundu.

Anahtar kelimeler: Refah ve yaşam memnuniyeti, zorunlu göç, Türkiye.

JEL kodları: I30, I31, J15.

1. Giriş

1980 sonrası dönemi büyük ölçüde şekillendiren küreselleşme, soğuk savaşın sona ermesi ve liberal ekonomik politikalar pek çok ülkenin ekonomik, siyasi ve sosyal yapılarını derinden dönüştürdü. Bu dönüşümün belki de en önemli ama öngörülemez yansımalarından biri, zorunlu göç yüzünden yerinden edilen nüfusun göz ardı edilemeyecek bir büyüklüğe ulaşmasıdır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK-UNHCR), sadece 2013 yılında yaklaşık

* Bu makale için sundukları eleştirileri ve katkılarından dolayı derginin hakemlerine ve Cem Somel'e teşekkür ederim. Makaledeki eksikliklerin ve hataların sorumluluğu bana aittir.

10.7 milyon kişinin çatışma ve zulüm nedeniyle yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda bırakıldığını belirtmektedir (BMMYK-UNHCR, 2014: 2). Bu nüfusun % 77'si (8.2 milyon) kendi ülkesinde başka bir bölgede, % 23'ü (2.5 milyon) ise başka ülkelerde yaşamlarını sürdürmektedir. Aslında verilen bu rakamları, yerinden edilmiş nüfusun gerçek büyüklüğünün bir alt tahmini olarak görmek gerekir. Çünkü ülke içi ve ülkeler arası çatışmalara ek olarak, kalkınma programları, doğal afetler ve olumsuz iklim değişiklikleri de insanları göçe zorlamaktadır (Sarvimaki vd., 2009: 3; Falck vd., 2011: 1). Çatışmalardan kaynaklanan, kalkınma projelerinden kaynaklanan ve afetlerden kaynaklanan göçler, bireyin yer değiştirmekten başka bir seçeneği olmadığı durumları içermesinden ötürü uluslararası zorunlu göç literatüründe mercek altına alınmaktadır. Ancak bireyler, başka sebepler yüzünden de göç etmek zorunda kalabilir.¹ Örneğin bireylerin, kendilerinin ya da aile üyelerinin iş bulması, iş değiştirmesi, terfi etmesi ve tayin olması gibi işgücü çalışma hayatı ile ilgili nedenlerle göçmeğe mecbur olabilir. Ayrıca bazı durumlarda kişilerin evlenmek, kaliteli eğitim ve sağlık hizmetlerine erişmek gibi gayelere ulaşmak için yer değiştirmekten başka seçeneği bulunmayabilir.

Türkiye, yukarıda belirtilen çeşitli nedenlerden kaynaklanan zorunlu insan hareketliliğinden önemli ölçüde etkilenen bir ülkedir. Bunun bir nedeni, son otuz yılda ulaşım, enerji, konut ve diğer alt yapı alanlarında yapılan yatırımlardır. Aynı dönemde geçerli olan bir diğer neden, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki silahlı çatışma ve terör olaylarıdır. Ayrıca, deprem, sel ve kuraklık gibi doğal afetler de Türkiye'deki zorunlu göçü artırmaktadır. Uluslararası zorunlu göç literatüründe belirtilen bu temel nedenlere ek olarak, istihdam olanakları ile sağlık ve eğitim gibi önemli alanlardaki kamu hizmetlerinin bölgeler arasında eşitsiz dağılımı, bireylerin zorunlu olarak göç etmelerine yol açmaktadır. Bu ülke içi kaynaklı nedenlerle birlikte, çevre ülkelerdeki siyasi istikrarsızlık ve çatışmalar sonucunda pek çok insan Türkiye'ye yönelmekte, dolayısıyla yerinden edilmiş nüfus artmaktadır.

Bu bağlamda, zorunlu yer değiştirmelerin kişilerin refahlarına etkilerinin araştırılması birçok sosyal bilim disiplinde önem kazandı. Nitekim zorunlu göç kişilerin yoksulluk ve işgücü konumları gibi ekonomik çıktıları; eğitim, sağlık, evlilik ve doğurganlık gibi demografik ve sosyal çıktıları; siyasi haklar ve tercihleri gibi politik çıktıları etkilemektedir (Betts, 2009: 12-13; World Bank, 2012: 24-28).

¹ Makalenin ilk taslağında, zorunlu göç kavramı sadece çatışmadan, kalkınma projesinden ve afetten kaynaklanan zorunlu göç süreçlerini kapsamakta idi. Makalenin hakemi, YMA verisinden saptanan zorunlu göç deneyiminin kişisel ve ailevi nedenlerden dolayı göç etmeye mecbur kalanları da kapsadığını belirtti. Belirtilen bu grubu dikkat almak gayesiyle, zorunlu göç kavramının içeriği bu ikinci grubu da dahil edecek şekilde genişletildi. Dolayısıyla makalede, zorunlu göç kavramı çatışmadan, kalkınma projesinden ve afetten kaynaklı zorunlu göçler ile kişisel ve ailevi nedenlerden ötürü zorunlu olarak göç ettiğini beyan edenleri kapsamaktadır. Hakemin bu konudaki eleştirisi ve katkısı için teşekkür ederim.

Bu çalışma, bireylerin beyan ettikleri zorunlu göçmen konumu ile yaşam memnuniyeti arasındaki istatistiksel bağı (saptayabildiğim kadar) inceleyen ilk çalışmadır. Bu incelemede, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2013 yılında yaptığı Yaşam Memnuniyeti Anketi'nin (YMA) verisinden faydalanıldı. YMA 2013'de bireylere "Göç etmek zorunda kaldım." ifadesinin kendileri için geçerli olup olmadığı soruldu. Verilen cevaplara yaslanarak kişilerin zorunlu göçmen konumu belirlendi. Çeşitli nedenlerden ötürü bu soruya olumlu cevap verilebilir. Örneğin çatışma, kalkınma ile afet kaynaklı nedenlerden dolayı bireyler göç etmek zorunda kaldığını beyan edebilir. İlâveten, çalışma hayatında durumunu iyileştirmek, evlenmek, kaliteli kamu hizmetlerine erişmek ve ailevi sorunlara çözüm üretebilmek gayesiyle yer değiştirenlerin bazıları da içinde buldukları durumu zorunluluk olarak algılayıp, soruyu olumlu cevaplandırabilir. Dolayısıyla bu çalışmada, son bir yıl içinde çeşitli nedenlerle göç etmek zorunda kalmanın yaşam memnuniyetine etkisi tahmin edildi. Yerden tasarruf etmek amacıyla, makale boyunca "çeşitli nedenlerle göç etmek zorunda kaldığını beyan eden kişi" ifadesi yerine "zorunlu göç(men)" terimi kullanıldı.

Regresyon analizinin bulguları, kişinin zorunlu göçmen konumunun yaşam memnuniyetini azalttığını işaret etmektedir. Bu olumsuz etkinin büyüklüğünün kişilerin başka özelliklerine göre değiştiği saptandı. Erkekler, 55 ve üstü yaş grubundakiler ile lise düzeyinden az eğitim görenler ve lise mezunları zorunlu göçün neden olduğu olumsuzlukları daha fazla hissetmektedir. Zorunlu göç deneyimi ayrıca, kişilerin çeşitli alanlardaki memnuniyet düzeyini negatif olarak etkilemektedir. Zorunlu göç sonucunda kişiler çalıştıkları işlerden, hanehalkı gelirlerinden ve sağlık durumlarından daha az memnun olmaktadır.

Bu araştırmanın genel yapısı şu şekilde özetlenebilir. Bir sonraki bölümde, çalışmanın değerlendirilmesinde gerekli olan arka plan bilgileri verildi. İlk önce, Türkiye'deki zorunlu göç süreçlerinin kısa bir özeti sunuldu. Daha sonra, zorunlu göçün olası etkileri ile ilgili literatürün bulguları tartışıldı. Üçüncü bölümde, araştırma yöntemi açıklanmaktadır. Dördüncü bölümde, regresyon analizinin bulgularına yer verildi. Son olarak, bu araştırmanın genel bir değerlendirmesi sunuldu.

2. Çalışmanın arka plan bilgileri

2.1. Türkiye'deki zorunlu göç süreçlerinin kısa bir değerlendirilmesi

Uluslararası zorunlu göç literatüründe, başlangıç nedenleri bakımından zorunlu göç üç grupta sınıflandırılır: Çatışmadan kaynaklanan, kalkınma projesinden kaynaklanan, afetten kaynaklanan zorunlu göç (Betts, 2009: 4-11; Ruiz ve Vargas-Silvia, 2013: 773). Bu literatürde ele alınmayan bazı durumlarda da bireyler göç etmek zorunda kaldığını ifade edebilir. Örneğin bireyler, kendileri ya

da aile üyelerinin iş bulma, evlenme ve kaliteli kamu hizmeti alma gibi kişisel ve ailevi nedenlerden dolayı göç edebilirler. Bu kişisel ve ailevi nedenler zorlayıcı olabilir. Bu kapsamda, Türkiye'deki zorunlu göç süreçleri hakkında bilgi verirken ilk olarak, uluslararası zorunlu göç literatürünün temel aldığı çatışma, kalkınma projesi ve afet gibi nedenlerden kaynaklanan zorunlu göçler tartışıldı. Sonra, Türkiye'deki kişisel ve ailevi nedenlerden kaynaklanan göçlerden bahsedildi.

Çatışmadan kaynaklanan zorunlu göçler, ülke içindeki ve ülkeler arasındaki silahlı çatışma yüzünden kişilerin yaşadıkları yerleri terk etmesi sonucu ortaya çıkar. Bu grupta yer alan zorunlu göçler ayrıca, dini veya etnik kimliği yüzünden toplulukların yerinden edilmelerini de kapsar.² Çatışmadan kaynaklanan zorunlu göçte, aktörlerden biri devlettir. İnşa etmek istediği siyasi ve ulusal kimlik ekseninde devlet, farklı kimlikteki mikro toplulukların ikamet ettikleri yerleri düzenleyebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk döneminde Müslüman ve gayrimüslim gruplar ile rejime muhalif unsurların zorunlu göç ettirilmesi, devletin bu politikalarına örnektir (Dündar, 2011, 2013; Beşikçi, 2013). Devlet ayrıca, silahlı bir kalkışma karşısında, zorunlu göçü bir askeri strateji olarak uygulayabilir. Nitekim 1980'li ve 1990'lı yıllarda, Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da meydana gelen silahlı çatışmadan dolayı pek çok yerleşim birimi güvenlik gerekçesiyle boşaltılmış ve yaklaşık bir milyon kişi göç ettirilmiştir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2006: 61).

Farklı kimlik grupları, çatışmadan kaynaklanan zorunlu göçün diğer önemli aktörleridir. Yukarıda açıklandığı gibi devletle olan anlaşmazlıklarda olduğu gibi, kimlik gruplarının kendi aralarında çatışma da zorunlu göçe yol açabilir. 1970'li yıllarda Çorum, Kahramanmaraş ve Malatya gibi bazı şehirlerde Alevi ve Sünni gruplar arasındaki çatışma nedeniyle nüfusun bir kısmı büyük şehirlere göç etmek zorunda kaldı (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 1988: 2326-2331, 2336-2337, 2352-2356). Bazen Romanlar beraber yaşadıkları topluluklarla anlaşmazlığa düştüğünde yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaktadır (Bianet, 2013).

Çatışmalı durumlara ek olarak, kalkınma programları ve projeleri kişilerin yurdundan edilmelerinin başka bir nedenini oluşturur. Özellikle de Türkiye gibi çeşitli altyapı alanlarındaki gereksinimlerini hızlı bir şekilde gidermeye çalışan ülkelerde kalkınma projelerinden kaynaklanan zorunlu göç artmaktadır. Örneğin karayolu, raylı ve havayolu taşıma sistemlerinin modernizasyonu kapsamında yapılan büyük ölçekli yatırımlar zorunlu nüfus hareketlerine sebep olabilmektedir. Ayrıca, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın (TOKİ) dev konut yatırımları ve

² Mikro topluluklar, din, etnik ve ırk ayrışmaları temelinden tanımlanacağı gibi, siyasi ve akrabalık bağlar bakımından da tanımlanabilir. Burada, özellikle büyük aileler, aşiretler ve siyasi gruplar arasındaki husumetlerden dolayı bazı kişilerin yaşadıkları yerleri terk etmesi söz konusu olabilir.

kentsel dönüşüm projeleri bazı durumlarda kişilerin istençleri dışında yer değiştirmelerine sebep olmaktadır (İşeri, 2014).

Zorunlu göçün başka bir nedeni de doğal afetler ile olumsuz iklim değişiklikleridir. Türkiye’de deprem, kuraklık ve sel gibi doğal afetlerin sık olması afetten kaynaklanan zorunlu göçe neden olmaktadır. Örneğin, Marmara Depremi (1999) ile Van Depremi (2011) sonucunda pek çok kişi geçici ya da kalıcı olarak yer değiştirmek zorunda kaldı.

Buraya kadar, uluslararası zorunlu göç literatüründe sıralanan ana nedenlerin Türkiye’de nasıl tecelli ettiği aktarıldı. Veri olmadığından, bu zorunlu göçmenlerin sayıları ve özellikleri hakkında bilgi vermek mümkün değildir. Uluslararası zorunlu göç literatüründe vurgulanan nedenlere ek olarak, bireyler bazı kişisel ve ailevi nedenlerle göç etmek zorunda kaldıklarını ifade edebilirler. Yapılan göçün zorunlu olup olmadığı hakkında bilgi içermese de bu konuyla kısmen ilgili güncel veriler, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2013 (TNSA 2013) kapsamında toplandı. TNSA 2013’te ayrı bir alt çalışma alanı olarak, 15-49 yaşlarındaki kadınların ülke içinde göç etme nedenleri incelenmiştir (Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2015: 98-140). Bulgular, son beş yılda (2009-2013 döneminde), 15-49 yaş grubundaki kadınların %15.8’inin göç ettiğini göstermektedir. Göç eden bu kadınların % 33.9’u eğitim görmek için veya çalışma hayatında değişiklik yapmak veya ev almak gibi kişisel nedenlerle göç ettiğini ifade etmiştir. Göç etme kararının alınmasında ikinci önemli neden evliliklerdir: Göç eden kadınların % 26.8’i evlenmek için göç ettiklerini söylemiştir. Göçmen kadın nüfusun % 36.4’ü eş veya aileyle ilgili nedenlerden ötürü yer değiştirdiklerini beyan etmiştir. Göçmen kadınların % 1.1’i sağlık ve güvenlikle ilgili nedenleri ifade etmiştir. Özetle, TNSA 2013 sonuçlarına göre 2009-2013 döneminde, 15-49 yaşındaki her 100 kadından 16’sı göç etmektedir. Çeşitli sebeplerden ötürü kadınlar göç etmektedir. Nedenleri yukarıda sıralanan göçlerinin ne kadarının zorunluluktan kaynaklandığı cevaplandırılması gereken önemli bir soru olarak durmaya devam etmektedir. Ayrıca, bu bulguların sadece 15-49 yaşındaki kadınlar için geçerli olduğu, tüm nüfusun göç etme nedenlerini yansıtmadığını akılda tutmak gerekmektedir.

Burada kısaca sunulduğu üzere, hem tarihsel hem de güncel perspektiften değerlendirildiğinde, Türkiye farklı nedenlerle zorunlu göçün gerçekleştiği bir ülkedir. Bu çalışmada kullanılan YMA 2013’ün 2012 Kasım ile 2013 Kasım arasındaki zorunlu göç deneyimleri için bilgi içerdiği dikkate alındığında, çatışmadan kaynaklanan göçün büyük ölçüde azaldığı; kalkınma projelerinden kaynaklanan ve afetlerden kaynaklanan zorunlu göçlerin sistematik ve büyük ölçüde olmasa bile devam etme eğiliminde olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca, çalışma ile aile yaşamında ve diğer alanlardaki gelişmelerden dolayı bireyler göç etmeğe devam etmektedir. Zorunlu göçün ana nedenlerine ilaveten, kişiye özgü

nedenlerden kaynaklanan bu göç hareketleri bazı durumlarda zorunluluktan yapılmaktadır. Ancak zorunluluk içeren bu durumları Türkiye’de var olan verilerle saptamak imkânsızdır. Zorunlu göçle ilgili bilgi içeren verinin yok denecek kadar az olduğu bir ortamda, YMA’da bireylere son bir yılda göç etmek zorunda kalıp kalmadıkları soruldu. YMA 2013 sonuçlarına göre 18 yaş ve üstü nüfusun % 3.3’ü son bir yılda zorunlu olarak göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu çalışmanın bulgularını değerlendirirken, bu kişilerin çoğunlukla kalkınma projeleri, afetler ile kişiye özgü olaylar sebebiyle yer değiştirmek zorunda kaldıkları göz önünde tutulmalıdır.

2.2. Zorunlu göçün olası etkileri

Bir önceki bölümde açıklandığı gibi uluslararası zorunlu göç literatürü, çatışmalar, kalkınma projeleri ve afetler sonucunda meydana gelen tüm insan hareketlerini zorunlu göç olarak tanımlamaktadır. Zorunlu göçün yıkıcı etkileri bulunur (Ibanez ve Velez, 2008: 664-665; Kondylis, 2008: 33; Sarvimaki vd., 2009: 14; Falck vd., 2011: 2, 17; Bauer vd., 2013: 1002; Ruiz ve Vargas-Silvia, 2013: 773-778). Zorunlu göçmenler, yaşamları boyunca elde ettikleri mal ve mülklerini kaybedebilirler. Ayrıca, gelir elde etme kapasitelerini belirleyen beşeri sermayelerinde azalma gerçekleşebilir. Örneğin, sahip oldukları bilgi, beceri, diplomaları ve sertifikaları yeni yerleşim yerlerinde işlevsiz olabilir. İlaveten, zorunlu göç sağlık sorunlarına yol açarak kişilerin çalışma kapasitelerini azaltabilir.

Zorunlu göçmenlerin kayıpları sadece fiziksel, finansal ve beşeri sermayeleri ile sınırlı değildir. Zorunlu göç, aynı zamanda, güven, karşılıklılık ilkesi, yerleşmiş normlar ve sosyal ağlar gibi sosyal sermayeyi oluşturan unsurların azalmasına veya ortadan kaybolmasına neden olabilir. Böylece zorunlu göçmenler, tercihlerinin, üretim beceri ve bilgilerinin, kaynak ve olanaklarının oluşturulması ve geliştirilmesi için gerekli tüm sermaye biçimlerinden mahrum kalabilirler. Bu farklı sermaye biçimlerinin birbiriyle olan tamamlayıcılık ilişkisi dikkate alındığında bu olumsuz durum, zorunlu göçmenlerin yoksulluk ve yoksunluktan kurtulmalarını oldukça zorlaştırabilir. Bu çerçevede, zorunlu göç ile kişilerin refahları arasında negatif bir ilişki olduğu ileri sürülebilir. Belirtilen olumsuzlukların üstesinden gelmenin ancak zamanla mümkün olması nedeniyle, bu negatif ilişkinin kısa ve orta dönemde daha önemli olduğu söylenebilir.

Daha önce tartışıldığı üzere, zorunlu göçün nedenleri sadece çatışmalar, kalkınma projeleri ve afetlerle sınırlı değildir. Bazı durumlarda bireyler iş bulmak, evlenmek ve kaliteli eğitim ve sağlık hizmetlerine erişmek gayesiyle, yaşadıkları yerden başka bir yere taşınmak zorunda kalabilirler. Bireyin karar verme imkânının oldukça sınırlı olduğu temel zorunlu göç türleriyle kıyaslandığında, kişisel ve ailevi nedenlerden kaynaklanan zorunlu göçte birey göç öncesinde gerekli hazırlıkları yaparak, mecbur kalınan bu yer değiştirmenin olumsuz etkilerini belli ölçüde

azaltabilir. İlaveten bu zorunlu göçmen grubundakilerin, başta gidilen yerin seçimi olmak üzere göç sonrası süreci yönetme imkânı daha fazla olabilir. Dolayısıyla, kişisel ve ailevi nedenlerden dolayı zorunlu göç edenlerin, bu sürecin ekonomik ya da sosyal negatif etkilerini azaltma yönünde daha fazla imkânları vardır. Çalışmada kullanılan YMA verisi çatışmalardan, kalkınma projelerinden ve afetlerden kaynaklanan zorunlu göçlerin kişisel ve ailevi nedenlerden kaynaklanan ve zorunlu görünen göçlerden ayrıştırılmasına olanak sağlamamaktadır. Sadece birinci zorunlu göçmen grubuna odaklanan çalışmalarla kıyaslandığında, bu iki zorunlu göçmen grubunun birlikte ele alınması zorunlu göçün kısa ve orta dönemde beklenen negatif etkilerini azaltabilir.

2.3. İlgili literatürün kısa bir değerlendirmesi

Bu çalışmada yapılan analizden farklı olarak uluslararası zorunlu göç literatürü, mecburen göçme sürecinin kişilerin refahlarına etkilerini gelir, tüketim, istihdam ve üretim düzeyi gibi geleneksel nesnel çıktılar bakımından değerlendirmektedir.³ Örneğin, Ibanez ve Velez (2008), Kolombiya'daki silahlı çatışma sonucu meydana gelen zorunlu göçün tüketime ve ücrete kısa dönem etkilerini inceledi. Zorunlu göçmen olanlar ile olmayanları karşılaştırarak, zorunlu göç sonucunda hanehalkı refahında ortaya çıkan kaybı telafi etmek için gereken geliri hesapladılar. Bu telafi edici gelir ortalama bir kırsal hanehalkının yaşam boyu tüketim harcamalarının % 37'sine eşittir. Yazarlar ayrıca, bu refah kaybının yoksul haneler için daha yüksek düzeyde olduğunu gösterdi. Yine Kolombiya için, Ibanez ve Moya (2010) zorunlu göç öncesi ve sonrası karşılaştırması yaparak, zorunlu göçmenlerin tüketimlerinin ve ücretlerinin azaldığını belirtti.

Bu iki çalışma, zorunlu göçmen konumunun incelenen çıktı ile beraber belirlenmesinden dolayı içsel bir değişken olmasının doğurduğu ekonometrik problemlere karşı çözüm üretmedi. Bu durum, kullanılan verinin içeriğinin sınırlı olması ile açıklanabilir. Bu bağlamda, Kondylis (2010) Bosna savaşında zorunlu göçe mecbur kalan kişilerin seçimleri ile ilgili meseleleri kontrol etmeye çalıştı. Kişilerin içsel olarak belirlenen zorunlu göçmen konumu için yerleşim yeri düzeyinde ölçülen silahlı çatışmanın şiddetini araçsal değişken olarak kullandı.⁴

³ İlgili literatürün değerlendirilmesinde çalışmaların seçilmesinde iki husus dikkate alındı. Birincisi, seçilen çalışmanın iktisat literatüründe yer alması ve zorunlu göçmen olmanın bireye etkisini tahmin etmesidir. İkincisi, zorunlu göçmen konumu ile bireyin çıktıları arasındaki ilişkisinin neden-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirilmesidir. Bu iki husus dikkate alındığında, iktisat literatüründeki çalışmaların sadece (saptayabildiğim kadarıyla) çatışmalardan kaynaklanan zorunlu göçün etkilerini incelediği saptandı. Bu nedenle, literatür değerlendirmesi çatışma kaynaklı zorunlu göç süreçlerine odaklanan çalışmalarla sınırlı kaldı.

⁴ Kişinin zorunlu göçmen konumunun içsel olarak belirlenmesi, ekonometrik bir sorunu işaret etmektedir. Sözelimi, kişinin gözlemlenemeyen özellikleri bir yandan zorunlu göçmen konumunu diğer yandan ise ekonomik ve sosyal çıktıları etkilemektedir. Bu durum, zorunlu göçmen konumunun etkisinin sapsmalı

Ayrıca, analiz edilen verinin boylamsal özelliğinin olması, yerleşim yerleri arasındaki farkların dikkate alınmasına imkân verdi. Kondylis (2010), zorunlu göçün kişilerin işgücü piyasası çıktılarını olumsuz etkilediği yönünde bulgular sundu. Zorunlu göç erkeklerin işsiz olma olasılığını artırmakta; kadınların işgücüne katılma ihtimalini azaltmakta; erkekler ve kadınlar arasında hiçbir ekonomik faaliyette bulunmayanların oranını yükseltmektedir.

Başka bir çalışmasında Kondylis (2008), 1994 yılındaki Ruanda Katliamı sonucunda meydana gelen zorunlu göçün etkilerini yeniden yerleştirme ve toprak dağıtımını politikaları kapsamında inceledi. Zorunlu göçmen konumunun içsel olarak belirlenmesini dikkate almak amacıyla, bu politikaların uygulanmadığı yerleşim yerleri ile yer değiştirmeyenleri analize dahil ederek, farkların-farkı yöntemini uyguladı. Bulgular, yerleşim yerleri ile tarımsal girdi kullanımı arasındaki farklar kontrol edildiğinde, zorunlu göçmen konumu ile tarımsal üretim düzeyi arasında negatif bir ilişki olduğunu işaret etmektedir.

Yukarıda verilen çalışmaların ortak özelliği, zorunlu göçün kısa ve orta dönem etkilerine odaklanmalarıdır. Bazı Avrupa ülkelerinin II. Dünya Savaşı'ndaki zorunlu göç deneyimlerini inceleyen çalışmalar ise zorunlu göçün uzun dönem etkilerini mercek altına aldı. Kısa ile uzun dönem çalışmaları mukayese ederken üstünde durulması gereken mesele şu şekilde özetlenebilir. Kısa dönem çalışmaları sadece zorunlu göçe maruz kalmanın etkilerini yalın bir şekilde ölçmektedir. Uzun dönem çalışmaları ise zorunlu göç ile göçmenlerin ve yerleşiklerin özellikleri, devlet politikaları, ekonomik koşullar arasındaki etkileşimlerin sonuçlarını incelemektedir. Farklı ülkelerde bu etkileşimler, farklı sonuçlara yol açmıştır. Örneğin Bauer vd. (2013) II. Dünya Savaşı sonunda Doğru Avrupa'dan Batı Almanya'ya yönelen Almanların zorunlu göçünün 25 yıl sonraki etkilerini araştırdı. Yerleşik Almanlarla karşılaştırıldığında, zorunlu göçmenlerin gelirlerinin düşük, işsiz olma ihtimallerinin ise yüksek olduğunu gösterdiler. II. Dünya Savaşı'nda zorunlu göçün gerçekleştiği bir diğer ülke Finlandiya'dır. Yaklaşık yarım milyon kişi, Finlandiya'nın doğusundan ülke içindeki başka bölgelere göçmek zorunda kaldı. Sarvimaki vd. (2009) bu zorunlu yer değiştirmenin 25 yıl sonraki etkilerini tahmin etti. Diğer çalışmaların bulgularının aksine, zorunlu göçe maruz kalan erkeklerin gelirlerinin uzun dönemde daha yüksek olduğunu buldu.

Zorunlu göç çalışmalarının aksine, uluslararası göç hareketlerine odaklanan çalışmalar yaşam memnuniyeti ölçeğini analizlerine dahil etmektedir. Ancak bu çalışmalar, zorunlu olan ve olmayan göç ayrımı yapmadan, gelişmiş ülkelere yönelen göç hareketlerini topluca ele almaktadır. Söz konusu çalışmalarda temel olarak üç grubun yaşam memnuniyet düzeyleri karşılaştırılmaktadır: Göçmenler,

tahmin edilmesine yol açabilir. Bu ekonometrik sorunla ilgili detaylı açıklamalar III. C bölümünde verildi.

göç edilen ülkedeki yerliler, göç veren ülkede kalanlar (geride kalanlar). Örneğin, Baltatescu (2007) ve Safi (2010) Batı Avrupa ülkelerindeki göçmenlerin yaşam memnuniyetinin yerlilerinkinden daha düşük olduğunu gösterdi. Borraz vd. (2010) Ekvador verisinden faydalanarak, uluslararası göçün geride kalanların yaşam memnuniyetlerini olumsuz etkilediğini buldu. Bu literatürde göç akımlarının yerlilerin yaşam memnuniyetine etkileri başka bir önemli araştırma alanıdır. Akay vd. (2014) Almanya Sosyo-Ekonomik Panel verisini kullanarak, göçmen nüfusun yoğunluğu ile yerlilerin ve göçmenlerin yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi inceledi. Tahmin sonuçları, göçmen nüfusun yoğun olduğu yerlerdeki Almanların yaşam memnuniyetinin daha yüksek olduğunu işaret etmektedir. Göçmenler arasında ise bu pozitif ilişkinin daha zayıf olduğu bulundu.

Sonuç olarak, hem zorunlu göç literatürü hem de yaşam memnuniyeti literatürü açısından değerlendirildiğinde bu çalışma, zorunlu göçmen olmanın kişilerin yaşam memnuniyeti gibi öznel çıktılarına etkilerini inceleyen ilk çalışmadır.

3. Araştırma yöntemi

3.1. Veri

Bu çalışmada, zorunlu göç ile yaşam memnuniyeti ölçeği arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2013 yılında gerçekleştirdiği Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın (YMA 2013) verisi kullanıldı. YMA 2013 verisi, kişilerin yaş, cinsiyet, medeni durum gibi demografik özellikleri ile eğitim seviyesi, işgücü piyasasındaki konumu, hanehalkı geliri gibi sosyoekonomik özelliklerini kapsamaktadır. TÜİK'in yaptığı diğer memnuniyet araştırmalarından farklı olarak, YMA 2013 il düzeyinde tahminler yapılmasına imkân veren bir örneklem büyüklüğüne sahiptir: 18 ve daha yukarı yaş grubunda bulunan 196, 203 kişi hakkında bilgi toplanmıştır; diğer yılların YMA verilerinde örneklem büyüklüğü 5,000 ile 7,000 kişi arasında değişmektedir.

Regresyon analizinde, yaşam memnuniyet ölçeği açıklanan değişken (bağımlı değişken) olarak ele alındı. YMA'da kişinin yaşam memnuniyeti düzeyini ölçmek için şu soru sorulmuştur: "Yaşamınızı bir bütün olarak düşündüğünüzde ne kadar mutlusunuz?" Bu soruya verilen cevaplar gösterilen şekilde yeniden kodlandı: "1" (çok mutsuz), "2" (mutsuz), "3" (orta), "4" (mutlu), "5" (çok mutlu).⁵

⁵ İlgili yazındaki pek çok ampirik çalışmada, yaşam memnuniyeti terimi ile mutluluk terimi birbiri yerine kullanılmaktadır. Kastettikleri ve ölçtükleri arasında bazı farklar bulunsa da bu iki terim de kişinin iyi oluş halinin bilişsel ve duygulanımsal olarak yapılan genel değerlendirmesi hakkında bilgi vermektedir (Herbst, 2011: 784). Çalışmada, bu iki terim arasındaki farklılıklar göz ardı edilerek, yukarıda tanımlanan değişken yaşam memnuniyeti ölçeği olarak isimlendirildi.

Bu çalışmanın amacı bakımından en önemli mesele, kişinin zorunlu göçe maruz kalıp kalmadığını belirlemektir. 2009 yılından itibaren yapılan YMA’da, kişinin son bir yılda yaşadığı değişiklikleri anlamak için çeşitli önermeleri “Evet” ve “Hayır” şeklinde cevaplandırması isteniyor. Bu önermelerin biri de “Göç etmek zorunda kaldım.” önermesidir. Bu önermeye verilen cevaptan yola çıkarak, kişinin zorunlu göçmen konumunu gösteren kukla değişkeni oluşturuldu: Şayet kişi göç etmek zorunda kaldı ise kukla değişkeni 1, aksi takdirde 0 değerini alır.

Kişilerin zorunlu göç deneyimleriyle ilgili olarak sadece bu bilgiyi içeren YMA verisinden türetilen bu zorunlu göçmen değişkeni iki farklı grubu içerir. Zorunlu olarak göç ettiğini beyan eden birinci grupta, maruz kaldıkları çatışma, kalkınma projesi ya da afet sonucunda yaşadıkları yerleri terk edenler bulunmaktadır.

YMA verisinde kişinin zorunlu göçmen konumunun sadece beyana dayanıp, göç nedenine ve zorunlu göç deneyimine dair başka soru sorulmaması ikinci bir grubun da muhtemel varlığını dikkate almayı gerektirir. Bu ikinci grup, yaşamlarıyla ilgili hedeflere ulaşmak ve ailevi yükümlülükleri yerine getirmek amacıyla göç etmeğe mecbur kalanlardır. Örneğin, kişilerin çalışma hayatında durumunu iyileştirmek, evlenmek, eğitim ve sağlık gibi alanlarda daha kaliteli hizmet almak, başta çocuklarının olmak üzere tüm aile fertlerinin yaşam koşullarını iyileştirmek gayesiyle göç edebilirler. Dolayısıyla, bu çalışmadaki zorunlu göçmen konumu değişkeni, çatışmalardan, kalkınma projesinden ve afetten dolayı zorunlu göç edenler ile kişisel ve ailevi nedenlerle katıldıkları göç sürecini zorunluluk olarak değerlendirenleri belirtmektedir. Ayrıca, bu değişken kişinin son bir yıl içinde göçmeğe mecbur olup olmadığı hakkında bilgi sunmaktadır. Göçmenin saptanmasında bu zaman aralığından ötürü, bu değişkenin tahmin edilen katsayısı zorunlu göçün kısa dönem etkilerini ölçer.

Zorunlu göçmen konumu değişkeni ile birlikte, yaşam memnuniyeti literatüründe sıralanan şu açıklayan değişkenler regresyon denkleminde dahil edildi: Cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, işgücü piyasasındaki konumu, hanehalkı geliri ve hanehalkı büyüklüğü. Ayrıca, tekil olarak illeri gösteren il kukla değişkenleri regresyon denkleminde yer aldı. Bu kukla değişkenlerin regresyon denkleminde bulunması, aynı ilde yaşayan zorunlu göçmen olanlar ile olmayanların karşılaştırılmasına imkân verir. Tüm değişkenlerin tanımları ve betimsel istatistik bilgileri makalenin sonunda bulunan Ek Tablo A’da verildi.

3.2. Regresyon analizi

Zorunlu göç deneyiminin yaşam memnuniyetine etkisini incelerken, aşağıda verilen regresyon denklemi tahmin edildi:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 \log(I_i) + \beta_2 FMI_i + X_i' \tau + u_i \quad (1)$$

Burada, Y_i i kişinin yaşam memnuniyetini, I_i aylık hanehalkı gelirini, FMI_i zorunlu göçmen konumunu, X_i Ek Tablo A'da verilen bağımsız değişkenlerin vektörünü ve u_i hata terimini gösterir. İl kukla değişkenleri de bu denkleme dahil edildi. YMA 2013 verisinde gözlemler iller bazında kümelendiği için standart hatalar düzeltildi. Böylelikle, iller arasında değişkenlik sergileyen hata teriminin varyansı ile aynı *ile* ait gözlemler arasındaki korelasyonun neden olabileceği tahmin problemleri kontrol altına alındı.

Çalışmanın odak noktası zorunlu göçmen konumu ile memnuniyet ölçekleri arasındaki ilişkiyi ölçen katsayının tahmin edilmesidir. Bu katsayı son bir yılda meydana gelen zorunlu göç deneyiminin kişilerin yaşam memnuniyetine etkisini ölçer. YMA verisinin açıklandığı bir önceki bölümde, zorunlu göçmen tanımının iki farklı grubu içerdiği belirtildi. Birinci grup, çatışmalardan, kalkınma projelerinden ve afetlerden yüzünden yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalanlardır. İkinci grup, işgücü piyasası, eğitim ve sağlık hizmetleri ile yaşamla ilgili diğer hedeflerine ulaşmak için göç etmek zorunda kalan kişileri kapsamaktadır. Burada altı çizilmesi gereken husus, zorunlu göçmen değişkenin tahmininin bu iki farklı grup arasında ayrıştırma yapmadan, toplulaştırılmış zorunlu göç deneyiminin ortalama etkisini ölçtüğüdür. Ancak farklı nedenlerden ortaya çıkan bu iki farklı zorunlu göç sürecinin sonuçlarının, yani etkilerinin de farklı olması beklenir. Diğer gruptakilerin aksine ikinci gruptakiler, bir yandan göç öncesi dönemde gerekli hazırlıkları yaparak, diğer yandan göç sonrası süreci planlayarak ve gerekli düzenlemeleri gerçekleştirerek zorunlu göçün olumsuzluklarını bertaraf edebilirler. İşte bu nedenle, YMA verisindeki zorunlu göçmen bilgisi ikinci gruptakileri kapsadığı ölçüde, zorunlu göçmen değişkeninin tahmin edilen negatif etkisinin uluslararası zorunlu göç literatüründeki tahminlerden daha az olma ihtimali vardır. Çünkü ilgili literatürdeki çalışmalarda zorunlu göç değişkeni sadece çatışmalı ortamdan kaçanları kapsamaktadır.

Regresyon analizi tahminlerini kolaylıkla yorumlamak için gerekli olan başka bir katsayı β_1 'dir. Bu katsayı, gelirin değişmesi durumunda memnuniyet ölçeğinde meydana gelen değişimi ölçer. Bu iki katsayının tahmin edilen değerlerinden faydalanarak, Denklem (1)'in tahmin sonuçları daha sağlıklı tartışılabilir. Bu katsayılar, akraneları ile aynı memnuniyet düzeyine sahip olabilmeleri için zorunlu göçmene varsayımsal olarak ödenmesi gereken gelirin hesaplanmasına imkân sağlar. Bu tür bir hesaplama sayesinde, kişilerin kendi zorunlu göçmen konumlarını öznel olarak nasıl değerlendirdikleri parasal gelir bakımından belirlenebilir. Zorunlu göçün olumsuz etkilerini bertaraf eden bu telafi edici gelir, aynı zamanda, zorunlu göç deneyiminin örtük gölge fiyatıdır. Bu fiyat

(MV), Denklem (1)'in tahmin sonuçlarının aşağıda gösterilen denklemde yerine konmasıyla hesaplanır (Fujiwara ve Campbell, 2011; Dolan ve Fujiwara, 2012)⁶:

$$MV = e^{\left[\frac{\beta_2}{\beta_1} + \ln(\bar{I}) \right]} - \bar{I} \quad (2)$$

Burada, β_1 aylık hanehalkı gelirinin logaritmasının katsayısını, β_2 zorunlu göçmen konumunu belirten değişkenin katsayısını, $\left| \frac{\beta_2}{\beta_1} \right|$ β_2 bölü β_1 'in mutlak değerini ve \bar{I} aylık hanehalkı gelirinin ortalamasını gösterir.

Regresyon analizinde, kişilerin memnuniyet düzeylerini gösteren fonksiyon biçimleriyle ilgili yaklaşımlara bağlı olarak iki farklı tahmin etme yöntemi kullanıldı. Sırasalcı fayda yaklaşım kapsamında sıralı probit yöntemi uygulanırken, sayısalcı fayda yaklaşım bağlamında sıradan en küçük kareler (SEKK) yönteminden faydalanıldı.

Ayrıca, içerdikleri değişkenler bakımından farklı iki regresyon modelinden yararlandı: Basit model ve tam model. Basit modelde zorunlu göçmen değişkeni ile cinsiyet, yaş ve il kukla değişkenleri yer almaktadır. Çeşitli ekonometrik meseleleri dikkate almak gayesiyle, basit modele kişilerin sosyoekonomik özelliklerini yansıtan değişkenler eklenerek tam model tahmin edildi. Bu meselelerden ilki, zorunlu göçmen olanlar ile olmayanların sosyoekonomik özellikleri bakımından farklı olmasıdır. İkinci mesele, kişilerin özelliklerinin onların hem zorunlu göç etme eğilimlerini hem de memnuniyet düzeylerini etkilemesidir. Tam modeldeki değişkenlerin kişilerin gözlemlenemeyen özellikleri hakkında bilgi içermesi durumunda, tahmin sonuçlarına güven artar. Son olarak, daha fazla değişkenin kontrol edilmesi tahminlerin kesinliğinin daha yüksek düzeyde gerçekleşmesini sağlar. Bu bağlamda tam regresyon modeli, zorunlu göçmen konumları hariç diğer tüm özellikleri benzeyen kişilerin karşılaştırılmasına olanak sağlar.

3.3. Araştırma yönteminin neden-sonuç ilişkisi analizi açısından değerlendirilmesi

Bu çalışmada, yatay-kesitli bir yapısı bulunan YMA 2013 verisinden yararlandı. Bu verinin yatay-kesitli yapısına ek olarak, kapsamının da oldukça sınırlı olması, zorunlu göç ile yaşam memnuniyeti arasında neden-sonuç ilişkisini analiz etmeyi zorlaştırır. Burada, özellikle üç olası ekonometrik problem

⁶ Denklem (2)'nin türetilmesiyle ilgili bilgiler şu iki çalışmadan temin edilebilir: Fujiwara ve Campbell (2011), Dolan ve Fujiwara (2012).

sıralanabilir. Birincisi, yatay-kesitli regresyon analizinde, hem zorunlu göçü hem de memnuniyet ölçeğini etkileyen ama gözlenmesi mümkün olmayan değişkenleri kontrol etmenin mümkün olmamasıdır (ihmal edilen değişken sapması). Örneğin, akranlarıyla karşılaştırdığında, zorunlu göçmenler risk algısı, riske maruz kalma olasılığı, direnme kapasitesi ve göçün getirisi gibi unsurlar açısından farklı olabilir (Sarvimaki vd., 2009: 4). Bu tür unsurların regresyon analizinden dışlanması tahminlerin sapmalı olmasına yol açabilir. İkincisi, zorunlu göç ile memnuniyet ölçeği arasındaki ilişkinin iki yönlü olmasıdır (ters nedensellik sapması) (Simpson, 2013: 393-395). Üçüncüsü, memnuniyet ölçeği ve/veya zorunlu göçmen konumunun ölçülmesinde meydana gelen hatalardır (ölçüm hatası sapması). Özellikle kişilerin zorunlu göçmen konumunun hatalı ölçülmesi, zorunlu göçün tahmin edilen negatif etkisinin olduğundan daha düşük seviyede gözlenmesine neden olabilir.

Çalışmanın bulgularının değerlendirilmesinde dikkat edilmesi gereken başka bir husus, YMA verisinde bireylerin zorunlu göçmen deneyimlerinin nedeni ve kesin zamanlaması konusunda herhangi bir bilgi bulunmamasıdır. Daha önce de tartışıldığı üzere, birey çeşitli nedenlerden ötürü zorunlu olarak göç ettiğini beyan edebilir. YMA ayrıca, son bir yıldaki zorunlu göçlerin tam olarak ne zaman gerçekleştiğine dair bilgi sağlamamaktadır. Verili yıl içindeki 1 ay önce göç edenler ve 11 ay önce göç edenler arasında zorunlu göçmen konumunun yaşam memnuniyetine etkisi değişebilir. Özetle YMA verisi, nedeni ve zamanlaması bakımından zorunlu göçmenler arasındaki farkların saptanmasına ve tahmin edilen etkinin bu farklara göre değişip değişmediğinin soruşturulmasına izin vermemektedir. Regresyon analizinin tahminleri, zorunlu göçmenler arasındaki farkları göz ardı ederek, toplulaştırılmış bir ölçek olan zorunlu göçmen konumu değişkeninin ortalama etkisi hakkında bilgi vermektedir.

Belirtilen sorunları göz önünde tutarak bu çalışma, göçe mecbur kalındığında yaşam memnuniyetinde meydana gelen değişimi analiz etmektedir. Birlikte değişim analizi kapsamında şu dört konu üzerine odaklanıldı: (1) Zorunlu göç ile yaşam memnuniyetinin istatistiksel olarak anlamlı şekilde birlikte değişip değişmediğinin incelenmesi; (2) Bu istatistiksel ilişkinin yönünün ve büyüklüğünün incelenmesi; (3) Diğer açıklayan değişkenlerle karşılaştırarak, bu ilişkinin görece önemini incelenmesi; (4) Zorunlu göç ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin göçmenlerin cinsiyeti, yaşı ve sosyoekonomik konumuna göre hangi boyutlarda farklılaştığının incelenmesi. Yukarıda açıklanan sorunlardan dolayı, birlikte değişim analizinin bulgularını neden-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirirken ihtiyatlı olmak gerekir.

4. Regresyon analizinin bulguları

4.1. Betimsel istatistik analizi

Regresyon analizinin bulgularını sunmadan önce, kişilerin zorunlu göçmen konumu ile yaşam memnuniyeti ve temel özellikleri arasındaki istatistiksel bağı yalın bir şekilde gözden geçirmek faydalı olur. Tablo 1, son bir yıl içinde göç etmek zorunda kaldığını beyan edenler ile etmeyenlerin yaşam memnuniyeti düzeyleri hakkında bilgi sunmaktadır. Örneğin yaşam memnuniyeti ölçeği sıralı değişken olarak ele alındığında, zorunlu göçmenlerin yaşam düzeyinin diğer kişilere göre düşük olduğu görülmektedir. Benzer bir şekilde, zorunlu göçmenlerin daha az sıklıkla yaşamlarından memnun olduklarını, daha çok sıklıkla mutsuz olduklarını beyan ettikleri tespit edildi. Yaşam memnuniyeti düzeyindeki tüm bu farklar istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 1

Zorunlu Göçmen Konumuna Göre Yaşam Memnuniyeti Düzeyleri Arasındaki Farklar

	Yaşam memnuniyeti (1-5 aralığı)	Mutlu	Orta (Ne mutlu ne mutsuz)	Mutsuz
Zorunlu göçmenler	3.502 (0.018)	0.545 (0.009)	0.324 (0.009)	0.131 (0.006)
Zorunlu göçmen olmayanlar	3.554 (0.030)	0.592 (0.002)	0.301 (0.001)	0.107 (0.001)
Farklar (Zorunlu göçmen – Zorunlu göçmen olmayanlar)	-0.052*** (0.018)	-0.047*** (0.009)	0.023*** (0.009)	0.024*** (0.007)

Tahminler, YMA veri setinin örneklem ağırlığı kullanılarak hesaplandı. Standart hataları parantez içinde verildi.

*** % 1 anlamlılık düzeyini işaret etmektedir.

Kişilerin zorunlu göçmen konumu ile yaşam memnuniyeti düzeyi arasındaki negatif ilişkinin bir nedeni, göçmeğe mecbur kalanlar ile kalmayanların birbirinden farklı demografik ve sosyoekonomik özellikleri olabilir. Nitekim Tablo 2’de görüldüğü üzere, zorunlu göçmenler pek çok özellik bakımından zorunlu göçmen olmayanlardan farklıdır. Örneğin, zorunlu göçmenler göreceli olarak genç, eğitim düzeyi yüksek ve evli olma sıklığı düşük bir nüfus grubunu oluşturmaktadır. Ayrıca akranları ile karşılaştırıldığında, zorunlu göçmenlerin çalışan veya işsiz olarak işgücüne katılma oranı daha yüksektir. İlâveten zorunlu göçmenlerin ortalama hanehalkı gelirleri daha üst seviyededir.

Özellikle eğitim, çalışma durumu ve hanehalkı geliri açısından zorunlu göçmenler ile zorunlu göçmen olmayan arasındaki farkların beklenenden değişik

olduğu ileri sürülebilir. Bu noktada bazı önemli unsurları vurgulamak gerekmektedir. Birincisi, YMA 2013 18 yaş ve üstü yetişkin nüfusun son bir yılda maruz kaldığı zorunlu göç deneyimi hakkında bilgi toplamaktadır. Bu bağlamda, belirtilen bu kısa süre zarfında, zorunlu göçün yetişkin nüfusun eğitsel başarılarını etkilemesi mümkün görülmemektedir. İkincisi, daha önce de belirtildiği gibi, YMA 2013 verisinden türetilen zorunlu göç değişkeni iki farklı zorunlu göçmen grubunu işaret etmektedir. Birinci grup, çatışmalardan, kalkınma projelerinden ve afetlerden dolayı zorunlu göçmen olanları kapsamaktadır. İkinci grup ise iş bulma, evlenme ve ailevi yükümlükleri gibi yaşamla ilgili gayeler yüzünden göç etmek zorunda kalan kişileri içermektedir. Bu toplulaştırma sebebiyle, yapılan analizler değişik gruptaki zorunlu göçmenler arasındaki farkları ortaya çıkaramamaktadır. Uluslararası zorunlu göç literatüründen farklı olarak, tanımlanan bu ikinci gruptakilerin zorunlu göçmen kategorisine dahil edilmesi, zorunlu göçmenlerin eğitim düzeyinin, hanehalkı gelirinin ve işgücüne katılma oranının daha yüksek olmasına katkıda bulunabilir. Ayrıca, çatışmadan kaynaklanan zorunlu göç dışındaki durumlarda, kişilerin maddi kayıplarının devlet veya özel sigorta kurumları tarafından telafi edilmesi söz konusudur. YMA 2013 verisinin kapsadığı dönemde çatışmadan kaynaklanan göçün rastgele küçük olaylar dışında gerçekleşmediği göz önünde bulundurulursa, bu telafi mekanizmasının zorunlu göçmenlerin daha yüksek hanehalkı gelirine sahip olmasında rolü olduğu ileri sürülebilir. Sonuç olarak, belirtilen bu unsurların zorunlu göçmenler ile diğerleri arasında yukarıda belirtilen farkların ortaya çıkmasına katkıda bulunması olasıdır.

Bu betimsel değerlendirmelerin sunduğu çerçevede çalışmanın araştırma sorusu, zorunlu göçe maruz kalanlar ile kalmayanlar arasındaki farklar kontrol edildiğinde, zorunlu göç ile yaşam memnuniyeti arasındaki negatif ilişkinin devam edip etmediğine odaklanmaktadır. Bu sorunun cevabını vermek gayesiyle sonraki bölümlerde regresyon analizinin bulguları tartışıldı.

4.2. Temel bulgular

Regresyon analizi sadece zorunlu göçmen konumu bakımından farklılaşan kişilerin kıyaslanmasını mümkün kılmaktadır. Böylece demografik ve sosyoekonomik özellikleri aynı olanlar arasında, zorunlu göçmen olup olmamanın yaşam memnuniyetini ne yönde ve ne ölçüde değiştirdiği incelenebilir. Tablo 3, bu regresyon analizi kapsamında, zorunlu göçmen konumunun yaşam memnuniyetine etkisinin tahminlerini sunmaktadır. Burada iki farklı regresyon denklemi kullanıldı. Basit regresyon modelinde cinsiyet, yaş ve il kukla değişkenleri yer almaktadır. Tam regresyon modelinde bu değişkenlere ek olarak, eğitim düzeyi, medeni durumu, işgücü piyasası konumu, hanehalkı geliri ve hanehalkı büyüklüğü değişkenleri bulunmaktadır. İlaveten, bu iki regresyon modeli sıralı probit ve sıradan en küçük kareler yöntemleri ile tahmin edildi.

Tablo 2
Zorunlu Göçmen Konumuna Göre Temel Özelliklerinin Karşılaştırılması

Değişken adı	Zorunlu göçmenler	Zorunlu göçmen olmayanlar	Farklar (Zorunlu göçmenler-Zorunlu göçmen olmayanlar)
Erkek	0.504 (0.009)	0.492 (0.002)	0.012 (0.009)
Yaş	33.466 (0.231)	42.349 (0.054)	-8.882*** (0.237)
Lise altı eğitimi	0.504 (0.009)	0.682 (0.001)	-0.179*** (0.009)
Lise mezunu	0.236 (0.008)	0.183 (0.001)	0.053*** (0.008)
Üniversite mezunu	0.260 (0.008)	0.134 (0.001)	0.125*** (0.008)
Evli	0.640 (0.009)	0.712 (0.002)	-0.072*** (0.009)
Hiç evlenmemiş	0.294 (0.009)	0.201 (0.001)	0.093*** (0.009)
Boşanmış	0.042 (0.004)	0.025 (0.001)	-0.017*** (0.004)
Eşi ölmüş	0.023 (0.002)	0.062 (0.001)	-0.038*** (0.002)
Çalışan	0.449 (0.009)	0.382 (0.002)	0.066*** (0.009)
İşsiz	0.091 (0.006)	0.058 (0.001)	0.033*** (0.006)
İşgücüne katılmayan	0.460 (0.009)	0.560 (0.002)	-0.099*** (0.009)
Reel hanehalkı gelirinin logaritması	7.322 (0.014)	7.176 (0.002)	0.145*** (0.014)
Hanehalkı büyüklüğünün logaritması	1.239 (0.011)	1.326 (0.002)	-0.087*** (0.012)

Tahminler, YMA veri setinin örneklem ağırlığı kullanılarak hesaplandı. Standart hataları parantez içinde verildi.
*** % 1 anlamlılık düzeyini işaret etmektedir.

Tahmin sonuçlarının değerlendirilmesinde ilk olarak zorunlu göçmen değişkeni dışındaki değişkenlerin tahmin edilen etkilerini yaşam memnuniyeti literatürünün bulgularıyla karşılaştırmak faydalı olur. Genel olarak, tahminler ilgili literatürün bulguları ile uyumludur. Nitekim kadın olmanın, üniversite mezunu olmanın, evli olmanın, çalışıyor olmanın, yüksek gelir düzeyinde bulunmanın yaşam memnuniyetini artırdığı bulundu. Öte yandan, boşanmış olmanın, işsiz olmanın ve kalabalık hane ile birlikte yaşıyor olmanın yaşam memnuniyetini olumsuz etkilediği saptandı.

Regresyon analizinin temel odağı olan zorunlu göçmen değişkeninin tahmin edilen etkisinin negatif olması, zorunlu göçmen konumunun kişilerin yaşam memnuniyet düzeyini olumsuz yönde değiştirdiğini göstermektedir. Uygulanan tüm modellerde ve yöntemlerde, -0.10 ile -0.12 aralığında değer alan bu negatif etki % 1 düzeyinde anlamlı bulundu. Yorumlanmasının daha kolay olması nedeniyle SEKK yöntemiyle tahmin edilen tam modelin tahminleri değerlendirildiğinde, zorunlu göçmen olması durumunda kişinin yaşam memnuniyetini yaklaşık 0.11 azaltmaktadır. Bu tahminin büyüklüğü ortalama yaşam memnuniyet düzeyinin yüzde üçüdür.⁷ Regresyon modelleri açısından karşılaştırıldığında, demografik ve sosyoekonomik değişkenlerin dahil edildiği tam modelde, zorunlu göçün olumsuz etkisinin daha güçlü olduğu gözlemlendi. Tahmin etme yöntemleri bakımından incelendiğinde, sıralı probit tahminlerinin SEKK tahminlerinden mutlak değer olarak daha büyük olduğu bulundu.

Bu tahmin sonuçlarını yorumlamanın başka bir yolu, zorunlu göç deneyiminin örtük gölge fiyatını hesaplamaktır. Denklem (2)'deki formül uygulanarak, göçmeğe mecbur kalanlar ile kalmayanları aynı yaşam memnuniyeti düzeyine getirmek için gerekli parasal gelir (telafi edici gelir) elde edildi. Tablo 3'teki tam modelin SEKK tahminleri dikkate alındığında bu telafi edici gelir ayda yaklaşık 1,770 TL'dir. Başka bir ifadeyle, benzer akranlarıyla kıyaslandığında, zorunlu göçe maruz kalmak kişinin refahını 1,770 TL kadar azaltmaktadır. Karşılaştırma yapmak gayesiyle, benzer bir hesaplama işsiz ile çalışan arasında yapıldı. İşsiz, çalışanın yaşam memnuniyet düzeyine ulaşması için gerekli telafi edici gelir ayda 14,000 TL'dir. Dolayısıyla, zorunlu göçün neden olduğu refah kaybı işsiz kalma sonucunda meydana gelen kaybın yaklaşık % 13'üne tekabül etmektedir.

⁷ YMA 2013 verisinde yaşam memnuniyetinin ortalama değeri 3.55'dir. Yukarıda verilen rakama şu hesaplama yapılmıştır: $[(0.11/3.55)*100]$.

Tablo 3
Zorunlu Göçmen Konumu ile Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişkinin Regresyon Analizi

Değişkenler	Yaşam memnuniyeti			
	Sıralı probit		SEKK	
	Basit model	Tam model	Basit model	Tam model
Zorunlu göçmen	-0.099*** (0.021)	-0.121*** (0.023)	0.093*** (0.016)	-0.107*** (0.017)
Kadın	0.120*** (0.010)	0.090*** (0.010)	0.096*** (0.008)	0.072*** (0.008)
Yaş	-0.028*** (0.002)	-0.056*** (0.003)	-0.022*** (0.002)	-0.043*** (0.002)
Yaşın karesi/100	0.025*** (0.002)	0.053*** (0.002)	0.019*** (0.002)	0.040*** (0.002)
Lise altı eğitim, (Ref. grubu)				
Lise mezunu		0.011 (0.013)		0.009 (0.010)
Üniversite mezunu		0.046*** (0.011)		0.037*** (0.009)
Evli (Ref. grubu)				
Hiç evlenmemiş		-0.352*** (0.012)		-0.266*** (0.011)
Boşanmış		-0.612*** (0.030)		-0.512*** (0.027)
Eşi ölmüş		-0.367*** (0.015)		-0.295*** (0.014)
Çalışan (Ref. grubu)				
İşsiz		-0.377*** (0.017)		-0.322*** (0.014)
İşgücüne katılmayan		0.048*** (0.009)		0.034*** (0.007)
Ln(HH gelir)		0.178*** (0.006)		0.139*** (0.006)
Ln(HH büyüklüğü)		-0.043*** (0.008)		-0.032*** (0.007)
İl kukla değ.	Evet	Evet	Evet	Evet
Kesit 1	-2.410	-2.048		
Kesit 2	-1.693	-1.303		
Kesit 3	-0.666	-0.243		
Kesit 4	0.888	1.347		
Gözlem sayısı	196,203	196,203	196,203	196,203
Pseudo R^2 / R^2	0.010	0.028	0.024	0.070

Sıralı probit ve sıradan en küçük kareler (SEKK) yöntemleri uygulanarak basit ve tam model tahmin edildi. Tüm tahminler, YMA veri setinin örneklem ağırlığı kullanılarak elde edildi. Varyansın yıllar arasında değişmesi ile aynı yılın gözlemleri arasındaki korelasyon dikkate alınarak standart hatalar hesaplandı. Standart hataları parantez içinde verildi. ***, ** ve * % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini işaret etmektedir.

Zorunlu göçün yol açtığı refah kaybı ile ilgili tahminleri neden-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirirken, dikkat edilmesi gereken meseleler bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, ihmal edilen değişken sapması, ters nedensellik sapması ve ölçüm hatası sapması özen gösterilmesi zaruri olan meselelerin başında gelmektedir. Bu ekonometrik sorunların Denklem (1)'deki hem zorunlu göçmen değişkeni hem de hanehalkı geliri değişkeni için geçerli olduğu özellikle vurgulanmalıdır. Başka önemli bir mesele, regresyon analizinde yer alan değişkenler kişilerin zorunlu göç sonrası durumları hakkında bilgi vermektedir. Ancak, zorunlu göç süreci kişilerin sosyoekonomik özelliklerini etkilediği ölçüde, zorunlu göçmen değişkeninin tahmin edilen katsayısı kişilerin mağduriyetini eksik bir şekilde yansıtır. Sözelimi zorunlu göç süreci, kişilerin hanehalkı gelirleri ile işgücü piyasasındaki konumlarını olumsuz yönde değiştirebilir. Böyle bir durum da, zorunlu göçün negatif etkisinin aşağıya doğru sapmalı tahmin edilmesine yol açar. Benzer bir sorun hanehalkı geliri değişkeni için de geçerlidir. Çünkü gelir doğrudan ve dolaylı yollardan kişilerin sosyoekonomik özellikleri ile yakından ilişkilidir. Bu yüzden hanehalkı gelirinin etkilerinin bir kısmı, kişilerin sosyoekonomik özelliklerini yansıtan diğer değişkenler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Neticede tüm bu meseleleri göz önünde tutarak, bu çalışmanın bulgularının maksimum özenle değerlendirilmesi elzemdir.

4.3.Tahmin sonuçlarının farklı gruplara göre incelenmesi

Buraya kadar yapılan analizlerin temel bulgusu, zorunlu göç süreci ile birlikte yaşam memnuniyetinin aksi yönde değiştiğidir. Ancak bu bulgu, zorunlu göçmenlerin refahlarındaki değişim hakkında genel, ortalama bir bilgi vermektedir. Zorunlu göçün negatif etkisinin kişilerin özelliklerine göre ne yönde ve ne ölçüde farklılaştığı bu bölümde incelendi. Yapılan incelemelerde, tam modelin SEKK yöntemi kullanılarak tahmin edilen sonuçlar gösterildi. Makaleyi uzatmamak için, bu bölümdeki tablolarda sadece zorunlu göçmen değişkeninin tahmin edilen katsayısı hakkında bilgi verildi.

İlk olarak, zorunlu yer değiştirmenin göçmenin yaşam memnuniyetine etkisinin göçmenin cinsiyetine göre nasıl değiştiği analiz edildi. Zorunlu göç süreci, hem aile içindeki hem de farklı kamusal alanlardaki toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesine yol açabilir. Bu değişimin kadınları olumlu yönde etkilemesi durumunda, zorunlu göçün olumsuz etkileri kadın göçmenler için düşük seviyede olabilir. Ayrıca çocuk bakımı gibi ev içi sorumlulukları sebebiyle kadınların olumsuz koşullara dayanma ve direnme kapasitesi erkeklere kıyasla daha yüksek olabilir. Ancak göçmen kadınların statüsündeki olumlu gelişme aynı zamanda bu kadınların ailede ve başka alanlarda ekonomik, fiziksel ve siyasi şiddete maruz kalmalarına yol açabilir. Bu da kadınların refahını büyük ölçüde azaltabilir.

Dolayısıyla, zorunlu göçün kadınlar üzerine etkisini önceden kestirmek mümkün değildir.

Cinsiyet grupları için zorunlu göçün etkisinin ne olduğunu saptamak gayesiyle yaşam memnuniyeti denklemi kadın ve erkekler için ayrı olarak tahmin edildi. Tablo 4'te sunulan tahmin sonuçları, zorunlu göçün hem kadınların hem de erkeklerin yaşam memnuniyetlerini azalttığını göstermektedir. Ancak erkekler için zorunlu göçün tahmin edilen negatif etkisi kadınlar için tahmin edilenin iki katıdır. Tablo 4'ün son sütununda gösterilen katsayıların eşitliği testi bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu işaret etmektedir. Tahmin edilen bu etkiler, zorunlu göçün olumsuz etkilerinin kadınlar arasında daha az olduğunu işaret etmektedir.

Tablo 4
Zorunlu Göçmen Konumunun Cinsiyete Göre Tahmin Edilen Etkileri: SEKK Tahminleri

Gruplar	Zorunlu göçmen değişkenin tahmin edilen katsayısı	R^2	Gözlem sayısı	Katsayıların eşitliğinin testinin p-değeri
(1) Kadın	-0.073 (0.020)***	0.072	113,129	(1)-(2): 0.000
(2) Erkek	-0.139 (0.0022)***	0.067	83,174	

Bu tabloda, kadınlar ve erkekler için zorunlu göçmen değişkenin tahmin edilen etkisi verildi. Her bir grup için tam model SEKK yöntemiyle tahmin edildi. Tam modelin içerdiği değişkenlerin listesi Tablo 3'de yer almaktadır. Tablonun son sütununda, zorunlu göçmen değişkenin tahmin edilen katsayılarının kadınlar ve erkekler arasında farklı olup olmadığını sınamak gayesiyle yapılan testlerin p-değeri bulunmaktadır. Varyansın değişken yapısı ile aynı yıldan elde edilen gözlemler arasındaki korelasyon dikkate alınarak standart hatalar hesaplandı. Standart hatalar parantez içinde verildi. *** ve ** % 1 ile % 5 anlamlılık düzeylerini belirtmektedir.

Başka bir önemli mesele, zorunlu yer değiştirmenin etkisinin göçmenlerin yaşlarına göre ne ölçüde değiştiğidir. Diğer özellikleri benzeyen daha yaşlı insanlar ile kıyaslandığında, gençler zorunlu göçün etkilerine daha kolay uyum sağlayabilirler. Ayrıca, zorunlu göç sonucunda gençlerin refahındaki düşüş daha küçük ölçekte gerçekleşebilir. Çünkü yaşlıların aksine, terk etmek zorunda kaldıkları yerle bağlantılı beşeri, ekonomik ve sosyal sermaye birikimleri azdır. Gençler ayrıca, ömür beklentilerinin daha uzun olmasından ötürü yerleştikleri yerde sosyoekonomik konumlarını güçlendirecek yatırımlar yapabilir. Daha önemlisi ise, zorunlu göçün yol açtığı fiziksel ve ruhsal rahatsızlıkların yaşlıları daha şiddetli ve kalıcı etkilemesi ihtimalidir. Belirtilen bu mekanizmalar, zorunlu göçün olumsuz etkilerinin göçmenlerin yaşı ile birlikte artacağını işaret etmektedir. Öte yandan özellikle çatışmadan kaynaklanan zorunlu göçte gençler daha yüksek ihtimalle suç ve şiddet olaylarına maruz kalmaktadır. Ayrıca genç akranlarına nispetle yaşlı göçmenlerin karşılaştıkları olumsuzluklarla mücadele etmekte ekonomik ve sosyal imkânları daha çok olabilir. Belirtilen ilk üç mekanizma ile karşıtlık içinde, bu son

iki mekanizma zorunlu göçün olumsuz etkilerini yaşlıların daha az hissedebileceğini işaret etmektedir.

Birbirine zıt yönde öngörüle bulunan bu farklı mekanizmaları dikkate alarak, zorunlu göçün etkisinin yaş gruplarına göre ne ölçüde farklılaştığı çözümlendi. 18-29, 30-54 ve 55 yaş ve üstü olarak sınıflandırılan yaş gruplarının her biri için tahminler Tablo 5'te verildi. Tahmin sonuçları, zorunlu göçün tüm yaş gruplarında negatif etkisinin olduğunu göstermektedir. Ancak, bu negatif etki yaşla birlikte artmaktadır. 18-29 yaş grubu zorunlu göçten en az etkilenenleri oluştururken, 55 yaş ve üstü yaşındakiler en fazla etkilenenlerdir. Tablo 5'in son sütununda verilen test sonuçlarına göre zorunlu göçün tahmin edilen etkisinin iki grup arasındaki farkı % 1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Ancak 55 yaş ve üstündekiler ile 30-54 yaş grubu arasında tahmin edilen etki farklı olmasına rağmen, bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmadı. Bu bulgular, zorunlu göçte yaşlıların gençlere göre dezavantajlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 5'te ek olarak, her bir cinsiyet grubu için zorunlu göçün tahmin edilen etkisi ile yaş arasındaki ilişki incelendi. Yukarıda tartışılan bulgularla paralel olarak, hem kadınlar hem de erkekler arasında zorunlu göç ile yaşam memnuniyeti arasında negatif bir ilişki olduğu saptandı. Ancak Tablo 5'in Panel B'sinde görüldüğü üzere, 18-29 yaş grubundaki kadınlar arasında zorunlu göçün olumsuz etkisi bulunmadı. Zorunlu göçün olumsuz koşullarına karşı verilen mücadelede, genç ve kadın olmaları bu gruptakilere fayda sağlamış olabilir. Nitekim kadınlar arasında, yaşın artmasıyla birlikte zorunlu göçün olumsuz etkisi daha fazla hissedilmektedir. Tablo 5'in son sütununda verilen istatistiksel testler, 55 yaş ve üstündeki kadınlar ile 30-54 yaş grubundaki kadınlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığını işaret etmektedir. Bu istatistiksel testler, erkekler arasında, zorunlu göçün tahmin edilen etkisinin yaş grupları arasında değişmediğini göstermektedir. Ayrıca genel eğilimle uyumlu olarak, her bir yaş grubunda zorunlu göçün tahmin edilen negatif etkileri erkekler için daha büyük bulunmasına rağmen bu fark sadece 18-29 yaş grubundakiler arasında istatistiksel olarak anlamlıdır.⁸ Özetle, 18-29 yaş grubundaki kadınların zorunlu göçün olumsuz etkilerinden kendilerini koruyabildikleri görüldü. Yaşın artması sonucunda hem kadınlar hem de erkekler arasında, zorunlu göçün yaşam memnuniyetine negatif tesirleri daha fazla hissedilmektedir.

⁸ Zorunlu göçmen konumunun tahmin edilen katsayısının kadınlar ve erkekler arasında farklı olup olmadığı testinin farklı yaş gruplarına göre p-değeri şu şekilde sıralanabilir: 18-29 yaş grubu için p-değeri=0.056; 30-54 yaş grubu için p-değeri=0.264; 55 ve üstündekiler için p=0.970.

Tablo 5
Zorunlu Göçmen Konumunun Yaş Gruplarına Göre Tahmin Edilen Etkileri: SEKK Tahminleri

Gruplar	Zorunlu göçmen değişkenin tahmin edilen katsayısı	R^2	Gözlem sayısı	Katsayıların eşitliğinin testinin p-değeri
A. Herkes				
(1) 18-29	-0.053 (0.027)***	0.067	42,382	(2) - (1): 0.008
(2) 30-54	-0.120 (0.021)***	0.070	99,848	(3) - (1): 0.103
(3) 55 ve üstü	-0.150 (0.043)***	0.042	53,973	(3) - (2): 0.693
B. Kadın				
(4) 18-29	-0.003 (0.036)	0.063	25,673	(5) - (4): 0.022
(5) 30-54	-0.095 (0.025)***	0.066	57,985	(6) - (4): 0.057
(6) 55 ve üstü	-0.152 (0.057)***	0.042	29,471	(6) - (5): 0.464
C. Erkek				
(7) 18-29	-0.096 (0.035)***	0.058	16,709	(8) - (7): 0.197
(8) 30-54	-0.147 (0.033)***	0.074	41,863	(9) - (7): 0.454
(9) 55 ve üstü	-0.153 (0.056)***	0.050	24,502	(9) - (8): 0.938

Bu tabloda, üç yaş grubu için zorunlu göçmen değişkenin tahmin edilen etkisi verildi. Her bir grup için tam model SEKK yöntemiyle tahmin edildi. Tam modelin içerdiği değişkenlerin listesi Tablo 3'de yer almaktadır. Tablonun son sütununda, zorunlu göçmen değişkenin tahmin edilen katsayılarının yaş grupları arasında farklı olup olmadığını sınamak amacıyla yapılan testlerin p-değeri bulunmaktadır. Varyansın değişken yapısı ile aynı yıldan elde edilen gözlemler arasındaki korelasyon dikkate alınarak standart hatalar hesaplandı. Standart hatalar parantez içinde verildi. *** ve ** % 1 ile % 5 anlamlılık düzeylerini belirtmektedir.

Son olarak, zorunlu göçün yol açtığı olumsuz refah etkisi göçmenlerin eğitim durumlarına göre değişkenlik sergileyebilir. Sözelimi, kişilerin eğitimleri ile sosyoekonomik konumları arasındaki pozitif bağ dikkate alındığında, yüksek öğrenimli göçmenler zorunlu göçün olumsuz etkilerini daha kolay bertaraf edebilir. Örneğin işgücü, kredi ve konut piyasalarına erişim imkânlarının görece olarak yüksek olması, yüksek öğrenimli göçmenlerin maruz kaldıkları olumsuzlukların izlerini silmelerinde büyük olanaklar sağlayabilir. Öte yandan, düşük öğrenimli göçmenlere kıyasla, yüksek öğrenimin refah kaybı daha çok olabilir. Çünkü sosyoekonomik konumlarına bağlı olarak geride daha çok servet terk etme ihtimalleri vardır. Akrabalık, hemşerilik, etnik ve dini bağları ve kayıt dışı çalışma imkânlarını kullanma ihtimali düşük öğrenimli göçmenlerde daha yüksektir. Bunlar işgücü, kredi ve konut piyasalarına bu enformel kanallar sayesinde erişim sağlayabilir. Böylelikle düşük öğrenimli göçmenler zorunlu göçün olumsuzluklarından korunabilirler. Özetle, farklı eğitim grupları arasında zorunlu göçün etkisinin ne yönde değiştiğini önceden kestirmek mümkün değildir.

Bu tartışma kapsamında zorunlu göçün etkisinin göçmenin eğitim seviyesine göre fark edip etmediğini irdelemek amacıyla, regresyon analizi farklı eğitim

seviyesindeki kişilere uygulandı. Tablo 6’da gösterildiği gibi kişiler liseden az öğrenim görenler (lise altı), lise mezunları ve üniversite mezunları olmak üzere üç gruba bölündü. Bu tablonun Panel A’ında analiz edilen örneklemin tümü için inceleme yapıldı. Bulgular, liseden az öğrenim görenler ile lise mezunlarının zorunlu göçten olumsuz etkilendiklerini işaret etmektedir. Son sütundaki test sonuçları, zorunlu göçün tahmin edilen etkisinin bu iki grup arasında değişmediğini göstermektedir. Öte yandan, daha önceki tüm bulgulardan farklı olarak, zorunlu göçün üniversite mezunlarının yaşam memnuniyetini etkilemediği bulundu. Bu bulgu, daha az eğitilmiş akranlarına kıyasla, yüksek eğitilmiş kişilerin zorunlu göçün olumsuz sonuçlarını bertaraf etmekte başarılı olduğunu işaret etmektedir.

Eğitim gruplarına göre zorunlu göçün tahmin edilen etkilerinin cinsiyete göre değişip değişmediği Tablo 6’nın Panel B ve C’inde analiz edildi. Genel bulgularla uyumlu olarak hem kadınlar hem de erkekler arasında, zorunlu göçün tahmin edilen negatif etkisinin liseden az öğrenim görenler ile lise mezunları tarafından hissedildiği saptandı. Özellikle de liseden az öğrenim gören grupta, erkekler için tahmin edilen negatif etkinin kadınlarınkinden daha büyük olduğu bulundu.⁹ Analizlerdeki tüm tahminlerden farklı olarak, üniversite mezunu kadınlar için zorunlu göçün tahmin edilen etkisi pozitif bulundu. Ancak tahmin edilen bu etki istatistiksel olarak anlamlı değildir. Üniversite mezunları arasında yapılan karşılaştırma, zorunlu göçün kadınları ve erkekleri zıt yönde etkilediğini belirtmektedir. Cinsiyet gruplarında zorunlu göçmen konumu değişkeninin tahmin edilen katsayısı istatistiksel olarak anlamlı olmamasına rağmen bu katsayılar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı çıktı (p-değeri: 0.030). Bu bulgu, erkek akranlarına kıyasla, zorunlu göçün olumsuz yanlarına karşı verilen mücadelede üniversite mezunu kadınların daha başarılı olduğunu göstermektedir. Özetle tahmin sonuçlarına göre, zorunlu göç ile yaşam memnuniyeti arasındaki negatif ilişki en ağır şekilde liseden az öğrenim gören erkekler için gerçekleşmektedir. Üniversite mezunu kadınlar arasında ise zorunlu göç yaşam memnuniyetinde herhangi bir hasara yol açmamaktadır.

⁹ Zorunlu göçmen konumu değişkeninin tahmin edilen katsayısının kadınlar ve erkekler arasında farklı olup olmadığının testinin eğitim gruplarına göre p-değeri şöyledir: Liseden az öğrenim görenler için p-değeri=0.005; lise mezunları için p-değeri=0.908; üniversite mezunları için p-değeri=0.030.

Tablo 6

Zorunlu Göçmen Konumunun Eğitim Gruplarına Göre Tahmin Edilen Etkileri: SEKK Tahminleri

Gruplar	Zorunlu göçmen tahmin edilen katsayısı	R^2	Gözlem sayısı	Katsayıların eşitliğinin testinin p-değeri
A. Herkes				
(1) Lise altı	-0.139 (0.025)***	0.066	53,973	(2)-(1): 0.895
(2) Lise	-0.133 (0.026)***	0.082	31,783	(3)-(1): 0.000
(3) Üniversite	-0.017 (0.035)	0.082	23,888	(3)-(2): 0.027
B. Kadın				
(4) Lise altı	-0.088 (0.029)***	0.066	87,891	(2)-(1): 0.368
(5) Lise	-0.137 (0.041)***	0.088	14,685	(3)-(1): 0.001
(6) Üniversite	0.049 (0.032)	0.102	10,473	(3)-(2): 0.014
C. Erkek				
(7) Lise altı	-0.210(0.038)***	0.064	52,561	(2)-(1): 0.197
(8) Lise	-0.131 (0.034)***	0.071	17,098	(3)-(1): 0.001
(9)Üniversite	-0.063 (0.047)	0.077	13,415	(3)-(2): 0.314

Bu tabloda, üç eğitim grubu için zorunlu göçmen değişkenin tahmin edilen etkisi verildi. Her bir grup için tam model SEKK yöntemiyle tahmin edildi. Tam modelin içerdiği değişkenlerin listesi Tablo 3’de yer almaktadır. Tablonun son sütununda, zorunlu göçmen değişkenin tahmin edilen katsayılarının eğitim grupları arasında farklı olup olmadığını sınamak gayesiyle yapılan testlerin p-değeri bulunmaktadır. Varyansın değişken yapısı ile aynı yıldan elde edilen gözlemler arasındaki korelasyon dikkate alınarak standart hatalar hesaplandı. Standart hatalar parantez içinde verildi. *** ve ** % 1 ile % 5 anlamlılık düzeylerini belirtmektedir.

4.4. Farklı alanlardaki memnuniyet ölçeklerinin incelenmesi

Çalışmanın bu kısmında, zorunlu göç deneyimi ile yaşam memnuniyetini yakından ilgilendiren bazı alanlardaki memnuniyet düzeyleri arasındaki ilişkiler incelendi. YMA verisi kişinin yaşamının çeşitli alanlarındaki memnuniyet düzeyi hakkında bilgi vermektedir. Burada kişilerin sosyoekonomik refahını doğrudan etkileyen sağlık memnuniyeti, iş memnuniyeti ve hanehalkı geliri memnuniyeti mercek altına alındı.¹⁰ Tablo 7 bu memnuniyet ölçekleri üzerinde zorunlu göçmen değişkeninin tahmin edilen etkilerini göstermektedir. Yaşam memnuniyetinde gözlemlendiği gibi, zorunlu göç kişilerin bu alanlardaki memnuniyet düzeylerini olumsuz yönde etkilemektedir. Kişinin sağlığı, çalışma hayatı ve hanehalkı gelir düzeyiyle ilgili duyduğu memnuniyet yaşam memnuniyetinin önemli belirleyicileri arasında yer almaktadır. Zorunlu göçmen konumu ile bu memnuniyet ölçekleri

¹⁰ Bu üç alandaki memnuniyet ölçekleri sırasıyla YMA’da sorulan şu üç sorudan türetildi: Sağlık memnuniyeti: “Sağlığınızdan memnun musunuz? İş memnuniyeti: “İşinizden memnun musunuz?”; Hanehalkı geliri memnuniyeti: “Aylık hanehalkı gelirinizden memnun musunuz?”. Bu oluşturulan ölçekler 1 ile 5 aralığında değer almaktadır: 1 en düşük memnuniyet düzeyini gösterirken 5 en yüksek memnuniyet düzeyini işaret etmektedir.

arasında negatif ilişkinin saptanması, zorunlu göçmen konumunun yaşam memnuniyetine etkisinin negatif olduğunu işaret eden tahmin sonuçlarına olan güveni pekiştirmektedir.

Tablo 7

Zorunlu Göçmen Konumunun Farklı Alanlardaki Memnuniyet Ölçeklerine Etkileri:
SEKK Tahminleri

	Sağlık memnuniyeti	Hanehalkı gelir memnuniyeti	İş memnuniyeti
Zorunlu göçmen	-0.053*** (0.012)	-0.087*** (0.016)	-0.060** (0.030)
R^2	0.117	0.133	0.035
Gözlem sayısı	196,203	196,203	64,944

Yukarıda, üç farklı alandaki memnuniyet ölçekleri için zorunlu göçmen değişkenin tahmin edilen etkileri verildi. İş memnuniyeti ölçeği hakkındaki bilgi sadece çalışanlar için vardır. Her bir memnuniyet ölçeği ile ilgili olarak tam model SEKK yöntemiyle tahmin edildi. Tam modelin içerdiği değişkenlerin bilgileri Tablo 3'de bulunmaktadır. Varyansın değişken yapısı ile aynı yıldan elde edilen gözlemler arasındaki korelasyon dikkate alınarak standart hatalar hesaplandı. Standart hatalar parantez içinde verildi. *** ve ** % 1 ile % 5 anlamlılık düzeylerini belirtmektedir.

5. Sonuç yerine: Genel bir değerlendirme

Kendi iradesi dışında evlerini terk edip başka yerde yaşamak zorunda kalan insan sayısının yüksek rakamlara ulaşması 21. yüzyılın ikinci on yılına damgasını vuran beklenmedik bir gelişmedir. Zorunlu göçü tetikleyen nedenlerin başında bölgesel silahlı çatışmalar, doğal felaketler ve büyük ölçekli kalkınma projeleri gelmektedir. Bu temel nedenlere ek olarak, pek çok kişi kişisel ve ailevi nedenler yüzünden göç etmektedir. Bu ikinci gruptakilerin bazıları göç etmelerini bir zorunluluk olarak değerlendirebilir. Çoğunlukla veri eksikliğinden ötürü, bu zorunlu nüfus hareketlerinin kişiler üzerindeki etkilerini ölçmek kolay olmamaktadır. Bu çalışmada YMA verilerinden yararlanarak, zorunlu göçün kişinin sosyoekonomik refahına ilişkin öznel değerlendirmesini yansıtan yaşam memnuniyetine etkisi çözümlendi.

Regresyon analizi, demografik ve sosyoekonomik özellikleri birbirine benzeyen insanlar arasında zorunlu göçe maruz kalanlar ile kalmayanları karşılaştırılabilirlik imkânını vermektedir. Bu analiz, zorunlu göçün yaşam memnuniyetini azalttığını ortaya çıkarmaktadır. Bu etkiyi zorunlu göçün kısa dönem etkisi olarak yorumlamak gerekir. Çünkü YMA kişilerin anketin yapıldığı tarihe göre son bir yıl içindeki zorunlu göç deneyimleri üzerine bilgi derlemektedir.

Zorunlu göçün negatif etkisinin büyüklüğü, incelenen grubun temel özelliklerine göre değişmektedir. Örneğin, zorunlu göçün yaşam memnuniyetine olumsuz etkisi erkekler arasında daha fazla hissedilmektedir. Ayrıca, 18-29 yaş

grubu ile kıyaslandığında, 55 yaş ve üstü grubu için zorunlu göçün tahmin edilen negatif etkisi büyük bulundu. Kişilerin eğitim düzeylerine göre incelendiğinde, zorunlu göçün lise mezunlarının ve liseden az eğitilmiş olanların yaşam memnuniyetini azalttığı tespit edildi. Zorunlu göçün yaşam memnuniyetine olumsuz etkisi şu iki alt nüfus grubu için geçerli olmadığına dair bulgulara ulaşıldı: 18-29 yaşındaki kadınlar ile üniversite mezunu kadınlar. Yapılan diğer analizlerde, zorunlu göç sürecinin kişilerin kendi sağlıklarından, hanehalkı gelirlerinden ve çalıştıkları işten duydukları memnuniyeti azalttığına dair bulgular elde edildi.

Ulusal ve uluslararası zorunlu göç literatüründe kişilerin zorunlu göçmen konumu ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki ilk defa bu çalışmada incelendi. Ancak çeşitli nedenlerden ötürü gerçekleştirilen regresyon analizinde bulguları değerlendirirken dikkatli olmak gerekmektedir. Nedenlerden en önemlisi bu çalışmadaki regresyon analizinin yatay-kesitli veri üzerine inşa edilmesidir. Araştırma yönteminin detaylarının verildiği bölümde tartışıldığı üzere, yatay-kesitli veriye dayalı tahminler ihmal edilen değişken bulunmasından, ters nedensellikten ve ölçüm hatalarından ötürü sapmalı olabilir.

Bu ekonometrik problemlerden başka, zorunlu göçün etkilerini irdelerken bazı önemli meseleleri göz önünde bulundurmak gerekir. Bunlardan ilki, zorunlu göçe yol açan koşulların etkilerinin bizzat zorunlu göçün etkilerinden ayırıştırmanın zor olmasıdır. Bu zorluk özellikle çatışmadan kaynaklanan zorunlu göçlerde ortaya çıkmaktadır. Zorunlu göçe yol açan koşulların kişilerin refahlarını göçmeden önce de azalttığı dikkate alındığında, bu çalışmada elde edilen tahminlerin zorunlu göçün olumsuz etkilerini olduğundan daha az ölçmesi olasıdır.

Benzer bir durum, regresyon analizinde yapılan zorunlu göçmen olanlar ve olmayanlar ayrımı sonucunda da ortaya çıkabilir. Bu ayırmada zorunlu göçmenler toplumun diğer kesimlerinden yalıtılmış şekilde ele alındı. Hâlbuki zorunlu göçmenler, vardıkları yerde tüm kesimler ile ekonomik, sosyal ve siyasi etkileşime girmektedir. Bu etkileşimlerin zorunlu göçmenlerin konakladığı yerlerde yerlilerin refah düzeylerini olumsuz yönde değiştirmesi olasıdır. Ayrıca zorunlu göç sonucunda pek çok kişi, zorunlu göçmen konumlarından bağımsız olarak, merkezi ve yerel kurumların uygulamaları ile ekonomik ve sosyal gelişmelerden rahatsızlık duyabilir, dolayısıyla yaşam memnuniyetleri azalabilir. Bunun sonucunda zorunlu göçün olumsuz etkileri sadece göçmenlerle sınırlı kalmayıp, toplumun tüm kesimlerine dokunabilir. Zorunlu göçün bu taşma etkisi dikkate alınmayınca zorunlu göçün tahmin edilen negatif etkisi olduğundan az görünebilir.

Zorunlu göçün tahmin edilen etkilerine ilişkin başka bir önemli sorun, YMA verisinin zorunlu göçün hangi nedenden kaynaklandığı hakkında bilgi içermemesidir. Bu yüzden çalışmada, çatışmalardan, kalkınma projelerinden ve afetlerden kaynaklanan zorunlu göç hareketlerinin kişisel ve ailevi nedenlerden kaynaklanan ve göçmenlerin zorunlu olduğunu iddia ettiği göç hareketlerinden

ayrıştırmak mümkün değildir. Birinci gruptakilerin aksine, ikinci gruptakiler göç öncesi ve göç sonrası süreci yöneterek zorunlu göç sürecinin olumsuz etkilerini azaltabilirler. Bu da, sadece birinci gruptaki zorunlu göçmenlere odaklanan uluslararası zorunlu göç literatüründeki çalışmalara kıyasla, zorunlu göçün negatif etkisinin daha düşük ölçülmesine yol açabilir.

Benzer bir şekilde, çatışma ile doğal felaket ve kalkınma projeleri kaynaklı tüm zorunlu göçler ayırım yapılmadan bir arada ele alındı. Dolayısıyla hem nedenleri hem de sonuçları açısından bu farklı göç süreçlerini birbirinden ayıran özellikleri dikkate almak mümkün olmadı. Örneğin çatışmalardan kaynaklanan göçten farklı olarak, doğal felaketler veya kalkınma projeleri kaynaklı göçlerde kişilerin maddi zararları belli ölçülerde devlet tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca, doğal felaketlerin olumsuz etkisine karşı bazı kişiler maddi varlıklarını sigortalayabilir. Bu türden bir risk yönetimi doğal afet kaynaklı zorunlu göçün olumsuz etkisini azaltabilir. Neticede zorunlu göçün etkisinin çözümlenmesinde, farklı nedenlerin zorlamasıyla göçenlerin uğradıkları zararları telafi eden düzenlemelerin olup olmadığını dikkate almak gerekir.

Sonuç olarak bu çalışmada, zorunlu olarak yerinden edilenlerin bundan öznel olarak olumsuzluk algıladığı ortaya çıktı. Kişilerin zorunlu göçmen konumu ile yaşam memnuniyetleri arasında istatistiksel olarak negatif bir bağ olduğu saptandı. İleride yapılacak çalışmalarda bu bağda bir neden-sonuç ilişkisi olup olmadığı araştırılmalıdır. Bu türden araştırmalar, bir yandan, zorunlu göçmenlerin maruz kaldıkları olumsuzlukları gidermeğe yönelik etkili kamu politikaları oluşturmağa katkıda bulunabilir. Öte yandan, zorunlu göçün can yakıcı sonuçlarına dikkat çekerek, zorunlu göçe sebep olan koşulları ortadan kaldırmak için çaba sarf edenleri güçlendirebilir.

Ekler

Ek Tablo A Regresyon Analizinde Kullanılan Değişkenlerin Temel Bilgileri

Değişken adı	Değişken tanımı	Ortalama	Standart sapma
A. Açıklanan Değişken			
Yaşam memnuniyeti	Kişinin yaşamdan duyduğu memnuniyet (1-5 aralığı).	3.552	0.003
B. Açıklayan değişkenler			
Zorunlu göçmen konumu	Eğer kişi göç etmek zorunda kaldı ise 1, aksi takdirde 0 değerini alır.	0.033	0.001
Kadın	Eğer kişi kadın ise 1, aksi takdirde 0 değerini alır.	0.492	0.001
Yaş	Yıl cinsinden yaş. Regresyon modellerine ayrıca yaşın karesi değişkeni dahil edilmiştir.	42.056	0.052
Lise altı eğitimi	Eğer kişinin tamamladığı en yüksek eğitim düzeyi lise eğitiminden daha düşük ise 1, aksi takdirde 0 değerini alır.	0.677	0.001
Lise mezunu	Eğer kişinin tamamladığı en yüksek eğitim düzeyi lise eğitimi ise 1, aksi takdirde 0 değerini alır.	0.185	0.001
Üniversite mezunu	Eğer kişinin tamamladığı en yüksek eğitim düzeyi yüksekokul veya üniversite eğitimi ise 1, aksi takdirde 0 değerini alır.	0.138	0.001
Evli	Eğer kişi evli ise 1, aksi takdirde 0 değerini alır.	0.710	0.002
Hiç evlenmemiş	Eğer kişi hiç evlenmemiş ise 1, aksi takdirde 0 değerini alır.	0.204	0.001
Boşanmış	Eğer kişi boşanmış veya eşi ölmüş ise 1, aksi takdirde 0 değerini alır.	0.025	0.0005
Eşi ölmüş	Eğer kişi eşi ölmüş ise 1, aksi takdirde 0 değerini alır.	0.060	0.0007
Çalışan	Eğer kişi çalışıyor ise 1, aksi takdirde 0 değerini alır.	0.385	0.002
İşsiz	Eğer kişi işsiz ise 1, aksi takdirde 0 değerini alır.	0.059	0.001
İşgücüne katılmayan	Eğer kişi işgücüne katılmıyor ise 1, aksi takdirde 0 değerini alır.	0.556	0.002
Hanehalkı gelirinin logaritması	Veride hanehalkının aylık geliri hakkında bilgi gelir aralıkları şeklinde verilmiştir. Bu bilgiden hanehalkı gelirini elde etmek için önce her gelir aralığında alt ve üst limit değerlerinin ortalaması alındı; sonra bu ortalama değerler ilgili gelir aralığında bulunan hanehalklarının geliri olarak belirlendi. En yüksek gelir aralığında üst limit olmamasından ötürü, alt limitin 1.5 katı bu aralıkta bulunan hanehalkının geliri olarak kabul edildi.	7.181	0.002
Hanehalkı büyüklüğünün logaritması	Hanehalkı büyüklüğünün logaritması	1.323	0.002

Kaynaklar

- AKAY, A., CONSTANT, A. ve CORRADO, G. (2014), “The Impact of Immigration on the Well-Being of Natives”, *Journal of Economic Behaviour & Organization*, 103, 72-92.
- BALTATESCU, S. (2007), “Central and Eastern European Migrants’ Subjective Quality of Life: A Comparative Study”, *Journal of Identity and Migration Studies*, 1(2), 67-81.
- BAUER, K. T., BRAUN, S. ve KVASNICKA, M. (2013), “The Economic Integration of Forced Migrant: Evidence for Post-War Germany”, *The Economic Journal*, 123 (571), 998-1024.
- BEŞİKÇİ, İ. (2013), *Kürtlerin Mecburi İskanı*, İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları.
- BETTS, A. (2009), *Forced Migration and Global Politics*, Wiley Blackwell, Oxford, UK.
- BİANET (2013), “Linç Bugün de Devam Etti, Romanlar Evleri Terk Etti”, <http://www.bianet.org/bianet/toplum/149776-linc-bugun-de-devam-etti-romanlar-evleri-terk-etti.html>, 12.02.2015.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ (BMMYK-UNHCR), (2014) *Global Trends 2013*, BMMYK-UNHCR, Genava.
- BORRAZ, F., POZO, S. ve ROSSI, M. (2010), “And What About the Family Back Home? Internataional Migration and Happiness in Cuenca, Ecuador”, *Journal of Business Strategies*, 27 (1), 7-27.
- DOLAN, P. ve FUJIWARA, D. (2012), “Valuing Adult Learning: Comparing Wellbeing Valuation to Contingent Valuation”, BIS Research Paper Number 85, Department for Business, Innovation and Skills, London.
- DÜNDAR, F. (2011), *İttihat ve Terakki’nin Müslümanları İskan Politikası*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- (2013), *Modern Türkiye’nin Şifresi: İttihat ve Terakki’nin Etnisite Mühendisliği*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- FALCK, O., HEBLICH, S., ve LINK, S. (2011), “The Evils of Forced Migration: Do Integration Policies Alleviate Migrants’ Economic Situations”, Discussion Paper, No: 5829, IZA Bonn.
- FUJIWARA, D. ve CAMPBELL, R. (2011), “Valuation Techniques for Social Cost-Benefit Analysis: Stated Preference, Revealed Preference and Subjective Wellbeing Approaches”, Discussion Paper, U.K. Department for Work and Pensions, London.
- HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ NÜFUS ETÜTLERİ ENSTİTÜSÜ (2006), *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması*, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
- (2015), 2013 Türkiye ve Sağlık Araştırması İleri Analiz Çalışması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
- HERBST, C. (2011), “‘Paradoxical’ Decline? Another Look at the Relative Reduction in Female Happiness”, *Journal of Economic Psychology*, 32 (59), 773-788.
- IBANEZ, M. A., ve VELEZ, E. C. (2008), “Civil Conflict and Forced Migration: The Micro Determinants and Welfare Losses of Displacement in Columbia”, *World Development*, 36 (4), 659-676.
- IBANEZ, M. A. ve MOYA, A. (2010), “Vulnerability of Victims of Civil Conflicts: Empirical Evidence for the Displaced Population in Columbia”, *World Development*, 38, (4), 647-663.
- İŞERİ, G. (2014), *Ateşin ve Sürgünün Gölgesinde Kentsel Dönüşüm*, NotaBene Yayınları, Ankara.
- KONDYLIS, F. (2008), “Agricultural Outputs and Conflict Displacement: Evidence from a Policy Intervention in Rwanda”, *Economic Development and Cultural Change*, 57 (1), 31-66.
- (2010), “Conflict Displacement and Labor Market Outcomes in Post-War Bosnia and Herzegovina”, *Journal of Development Economics*, 93 (2) 235-248.

- RUIZ, I. ve VARGAS-SILVIA, C. (2013), "The Economics of Forced Migration. *The Journal of Development Studies*", 49 (6), 772-784.
- SAFI, M. (2010), "Immigrants' Life Satisfaction in Europe: Between Assimilation and Discrimination", *European Sociological Review*, 26 (2), 159-176.
- SARVIMAKI, M., UUSITALO, R. ve JANTTI, M. (2009), "Long-Term Effects of Forced Migration", Discussion Paper, No. 4003, IZA Bonn.
- SIMPSON, N. B. (2013). "Happiness and Migration", Constant, Ameli F. – Zimmerman, Klaus F. (Ed.), *International Handbook on the Economics of Migration*, Edward Elgar Publishing Inc., Massachusetts, s. 393-407.
- SOSYALİZM ve TOPLUMSAL MÜCADELELER ANSİKLOPEDİSİ (1988). *1960-1980*, 7. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 2324-2357.
- WORLD BANK (2012). *Guidelines for Assessing the Impacts and Costs of Forced Displacement*, World Bank, Washington DC.

Extended summary

An exploratory analysis of the welfare change caused by forced migration: A life satisfaction approach

Abstract

This study is the first to explore a statistical association between being a forced migrant and life satisfaction considering the multidimensional changes induced by forced migration in Turkey. Using data from the Life Satisfaction Survey conducted in 2013, I utilized ordered probit and ordinary least squares methods to determine the extent to which individuals' life satisfaction is related to their forced migrant status. The regression analysis provides evidence that there exists a negative association between being a forced migrant and life satisfaction. I also investigated how the estimated coefficient on forced migrant status varies with individual characteristics, such as gender, age, and education. Except for university graduates, forced migration's negative effect appears to hold for all groups. In fact, estimation results suggest that the adverse consequences of forced migration seem to be felt more heavily by men, individuals whose highest level of education is high school or less than high school, and individuals aged 55 years and older. Finally, the incidence of forced migration also seems to reduce individuals' satisfaction in other domains of well-being, such as health satisfaction, household income satisfaction, and job satisfaction.

Key words: Welfare and well-being, forced migration, Turkey.

JEL codes: I30, I31, J15.

In greatly shaping the post-1980 period, the end of the cold war, globalization, and liberal economic policies radically transformed almost all countries' economic, political, and social structures. One unintended consequence of such changes is a significant increase in the displaced population worldwide. The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) reports that in 2013 alone about 10.7 million individuals were forced to leave their homes due to either armed conflict (both within and between states) or a fear of being persecuted. While 77 percent of

these forced migrants moved to other regions within their own country, 23 percent moved to another country. The number of forced migrants given above, however, should be considered as a lower bound for the estimated size of the displaced population, because in addition to armed conflict, development projects, natural disasters, and climate changes have left many individuals with no choice but to leave their homeland as a survival strategy. Moreover, many deprived individuals engage in economic-driven migration in an attempt to make ends meet, thus blurring the distinction between voluntary and forced migration.

Turkey has been significantly affected by the forced population movement, for several reasons. One reason is the implementation of market-oriented economic policies over the last 30 years, which has led to large-scale investment projects in the energy, housing, and transportation sectors. Another reason is the occurrence of armed conflict, which has been concentrated in Turkey's East and Southeast regions. Furthermore, natural disasters, such as earthquakes, droughts, and floods, have augmented the number of forced migrants in the country. In addition to these internal factors, the size of the displaced population in Turkey has been enlarged by inflows of individuals from neighboring countries resulting from their exposure to political instability and armed conflicts.

Given its importance, various social science disciplines have devoted significant efforts to understand the welfare consequences of forced migration for the forced migrants themselves. Indeed, forced migration may alter individuals' economic outcomes, such the likelihood of being in poverty and achieving labor market success; their social outcomes, such as education, health, marriage, and fertility; and their political outcomes, such as voting behavior and political and social participation.

Taking into account these multifaceted changes sparked by forced migration, this study is the first to explore a statistical association between being a forced migrant and life satisfaction. The data for this study come from the Life Satisfaction Survey (LSS 2013) conducted in 2013 by the Turkish Statistical Institute. The LSS 2013 provides information about individuals' demographic characteristics, such as gender, age, and marital status, and their socioeconomic characteristics, such as education, labor market status, and household income. While these variables are used as control variables in the regression analysis, a measure of life satisfaction serves as a dependent variable. The LSS 2013 asks the following question to measure individuals' life satisfaction level: "When you think of your life overall, how happy are you?" Respondents' answers to this question are recoded to range from 1 indicating being very unhappy to 5 for being very happy.

For the study's purpose, the critical issue hinges on determining whether an individual is a forced migrant or not. In an attempt to capture individuals' life-related experiences during the year prior to the time of the survey, the LSS 2013

includes several statements to be answered as “Yes” or “No.” One such statement is “I had to migrate.” The response to this question paves the way to construct a dummy variable for an individual’s forced migrant status: If she had to migrate, this variable takes a value of 1, and otherwise the value is 0. The analysis of the LSS 2013 reveals that 3.3 percent of the population ages 18 and older reported that they had to migrate within the last year.

In the regression analysis, I utilized ordered probit and ordinary least squares methods to determine the extent to which individuals’ life satisfaction is related to their forced migrant status. The regression analysis provides evidence that there exists a negative association between being a forced migrant and life satisfaction. I also investigated how the estimated coefficient on forced migrant status varies with individual characteristics, such as gender, age, and education. Except for university graduates, forced migration’s negative effect appears to hold for all groups. In fact, estimation results suggest that the adverse consequences of forced migration seem to be felt more heavily by men, individuals whose highest level of education is high school or less than high school, and individuals aged 55 years and older. Finally, the incidence of forced migration also seems to reduce individuals’ satisfaction in other domains of well-being, such as health satisfaction, household income satisfaction, and job satisfaction.

It is important to emphasize that this study explores a cross-sectional link between forced migration and life satisfaction. In addition to its cross-sectional structure, the LSS 2013 has limited content, making difficult to gauge the causal effects of forced migration on life satisfaction. For this reason, when evaluating the study’s estimation results, it is critical to keep in mind three potential econometric problems. The first problem is being not able to fully account for unobserved characteristics that may be correlated with both the likelihood of being a forced migrant and life satisfaction. Compared to their peers, for example, forced migrants may be more likely to have special traits, such as high risk perception, high aversion to risk, and strong resilience capacity. The second problem is related to the likelihood of having reverse causality between migration and life satisfaction. While this concern is more valid for voluntary migration, it could have some relevance for forced migration as well. The third problem is measurement errors in determining individuals’ forced migration status and life satisfaction. In particular, the error in measuring individuals forced migration status may depress the estimated effect of forced migration toward zero. Because these econometric problems cannot be addressed when using cross-sectional data, this study should be considered as an exploratory one that examines the statistical association between forced migration and life satisfaction.